

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

POLITIKOS MOKSLŲ PROGRAMA

ELONA SKINDERSKYTĖ

IV kurso, 4 grupės studentė

TRYŠ DŽIHADIZMO IDEOLOGIJOS BANGOS. LYGINAMOJI ANALIZĖ

BAKALAURO DARBAS

Darbo vadovė: Ieva Petronytė

Vilnius, 2016

Vilnius, 2016 m. gegužės 16 d.

BAKALAURO DARBO PRIEŠLAPIS

Bakalauro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....

(data)

.....

(parašas)

.....

(v., pavardė)

Bakalauro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

(data)

.....

(Gynimo komisijos sekretorės parašas)

Bakalauro darbo recenzentas:

.....

(v., pavardė)

Bakalauro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas:

Komisijos nariai:

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas bakalauro darbas „*Trys džihadizmo ideologijos bangos. Lyginamoji analizė*“ yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Elona Skinderskytė

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Skinderskytė E. *Trys džihadizmo ideologijos bangos. Lyginamoji analizė*: Politikos mokslų specialybės, bakalauro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas I. Petronytė – V., 2016. – 47p.

Reikšminiai žodžiai: *Džihadizmas, ideologija, teroristiniai judėjimai, ideologijų atsinaujinimas, modernusis terorizmas, socialiniai judėjimai, ekstremizmas.*

Šis darbas tyrinėja tris džihadizmo bangas modernaus terorizmo kontekste. Pirmoji – 1979 Irano revoliucijos metu kilusi, antroji – į tolimąjį priešą nusitaikiusioji su svarbiausia laikmečio grupuote Al-Qaeda ir trečioji – po Arabų Pavasario kilusi - Islamo Valstybė. Džihadizmas apibrėžiamas kaip ideologija. Remiamasi prielaida, kad džihadizmas yra atsinaujinantis, cikliškas globalus fenomenas. Lyginamos šių trijų džihadizmo bangų ideologijos. Tyrimu siekiama atrasti pagrindinius ideologijų pasikeitimo aspektus, išanalizuoti džihadizmo ideologijos vystymąsi ir atsakyti į klausimą ar ideologija yra vienas svarbiausių elementų džihadizmo judėjimo atsinaujinime, be to įvardinti, ko ideologija paaiškinti negali.

Turinys

Įvadas	6
1. Darbo problema	6
2. Pagrindinės sąvokos	8
3. Literatūros apžvalga	8
4. Darbo tikslas ir uždaviniai	10
I. TEORINĖ DALIS	11
II. METODOLOGIJA.....	20
1. Temos naujumas ir aktualumas	20
2. Metodas	21
III. ANALIZĖS DALIS	23
1. Vertybių sistema	23
2. Socializacijos sistema	29
3. Priešai	33
4. Tikslai	37
Išvados	41
Summary.....	44
Literatūros sąrašas	46

Ivadas

1. Darbo problema

Jungtinių Amerikos Valstijų Specialiųjų Operacijų vadas Michael K. Nagata laikraščiui *The New York Times* sakė: „mes nenugalėjome idėjos. Mes net nesuprantame idėjos“, (2015)¹. Vidurio Rytuose Užsienio reikalų ir tarptautinio saugumo aktualijos šiomis dienomis sukasi aplink teroristinius Islamo ekstremistų išpuolius. Jie darosi vis platesni, žiauresni ir stipresni, matome, kad prie džihado prisideda vis daugiau narių, jie plečiasi, nors džihadas tampa vis radikalesnis. Džihado teroro išpuoliai nėra naujas dalykas, modernioje istorijoje. Dar 8-ajame XX amžiaus dešimtmetyje Šiaurės Afrikos ir Vidurio Rytų regione kilo džihadistiniai judėjimai prieš savo šalies valdžias. Judėjimai vyko prieš sekularius, pro-vakarietiškus režimus. Sėkminga revoliucija buvo pasiekta pirmiausiai Irane ir tai veikė ne tik vidinę auditoriją, revoliucija susižavėjo užsienio musulmonai su tokia pat kultūra, gyvenantys tokiam pat diskurse. Irano pavyzdys buvo ypač svarbus šytų bendruomenėse, kaip kad Pietų Libanas ir kai kuriose Persų Įlankos šalyse, silpnėsenis - sunitų kaimynėse.² Šis džihadizmo ciklas buvo nutrauktas Sovietų Sąjungos invazijos į Afganistaną ir regiono kovos prioritetai bei tikslai pasikeitė. Džihadistų grupuotės pradėjo daugiapakopę kampaniją prieš SSRS.³

Nepaisant to, džihadizmas nebuvo pamirštas nei kaip ideologija, nei kaip judėjimas. Po to, kai Sovietų Sąjunga buvo išvaryta iš regiono, džihadizmas vėl pasirodė, tačiau net iš pirmo žvilgsnio judėjimai buvo kitokio pobūdžio - jis išplito už regiono ribų, taikiny s nukreiptas į Vakarus. Kulminacija pasiekta 2001 m. rugsėjo 11-ąją. Po to, globalus terorizmas tapo vienu pagrindinių tarptautinio saugumo klausimų. Grėsmės pripažinimas paskatino saugumo išlaidas. Padidėjo kovos su džihadizmu reikšmingumas, tai pastūmėjo JAV ir sąjungininkus įsiveržti į Iraką. Pasiekta daug - nuverstas prezidentas Saddamas Husseinas, Osama bin Laden'as nužudytas ir, regis, terorizmo pavojus pasauliui sumažėjo, o ir Al-Qaeda tapo nebe tokia grėsminga. Dar daugiau, Vidurio Rytų regione ėmė rasti tam tikrų tautinės savimonės užuomazgų - 2010 m. Tunise prasidėjo taikūs judėjimai, kurie grandioziškai nusidriekė ir į kitas regiono valstybes – Egiptą, Alžyrą, Jemeną, Libaną, Palestiną, Jordaniją ir kt. Judėjimas pavadintas Arabų Pavasariu. Kai kurie socialiniai mokslininkai Arabų Pavasarį matė kaip ideologinę revoliuciją. Tokią, kokia buvo

¹ Graeme Wood, „What ISIS Really Wants.“ 2016. <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2015/03/what-isis-really-wants/384980/> [žiūrėta 2016 05 15].

² Bernard Lewis, „Islamic Revolution.“ 1988. <http://www.nybooks.com/articles/1988/01/21/islamic-revolution/> [žiūrėta 2016 05 15].

³ Fawaz A. Gerges, *The Far Enemy. Why Jihad Went Global*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Amerikoje, Prancūzijoje ar Rusijoje. Jie spėjo, kad tai judėjimas, nešantis esminius pokyčius arabų visuomenėje ir naują tvarką.⁴ Buvo tikimasi, kad prasidės nauja liberalios demokratijos era, kurioje Al-Qaeda ir kitos džihadistinės grupuotės nerastų vietos.⁵

Mėginimas buvo nesėkmingas. Vietoje to, regione įsivyravo suirutė ir vienas šio judėjimo padarinių buvo naujas terorizmo protrūkis, grasinantis tiek artimam priešui, tiek tolimam. Džihadizmas iškilo su nauja, dar didesne jėga nei kada nors anksčiau. Arabų pavasaris kai kurių politikos mokslininkų buvo laikomas tarpiniu laikotarpiu, kuriame džihadizmas vėl keitėsi ir prasiveržė naujas jo ciklas. Naujai iškilusi džihadistinė grupuotė Islamo Valstybė (IS/ISIS) su savo propaganda, organizaciniais įgūdžiais, būriu narių su Vakarietiškais pasais ir neapykanta JAV tampa naujais globalaus džihadizmo lyderiais. Per trumpą laikotarpį sugebėjo užimti didelę teritoriją Irake ir Sirijoje. Jeigu ankstesnės džihado grupuotės dirbdavo pogrindyje, Islamo Valstybė pasiskelbė Kalifatu, turi tam tikrą teritoriją, kurioje gali veikti ir netgi savo valdžią ir kalifą Abu Bakr al Baghdadi. ISIS anksčiau buvo Al-Qaeda dalis, tačiau vėliau ją „peraugo“, atsiskyrė, o Al-Qaeda savo ruožtu, teigė nutraukusi su ISIS ryšius.⁶

Šios įžvalgos parodo, kad Vidurio Rytų, Šiaurės Afrikos regione globalus džihadizmas buvo įgavęs kelias formas. Jis kūrėsi, kovojo, buvo sunaikintas ir vėl iš naujo kilo. Iš to išeina paradoksas – po 9/11 moderniosios valstybės, ypač Vakarai, skyrė milijardus dolerių kovai su terorizmu, naujausių ginklų kūrimui, kibernetiniam saugumui, tačiau vis tiek nepajėgia išvengti pavojų iš trečiojo pasaulio šalių.⁷ Džihado organizacijos tampa vis ekstremalesnės, fanatiškesnės ir pavojingesnės tiek išorės žmonėms, tiek patiems musulmonams, tačiau džihadas vietoje išnykimo susilaukia vis daugiau paramos nei anksčiau. Džihadistų judėjimai vis vien sugeba prasiveržti ir atsigauti po manomo sunaikinimo.

Mano teiginys yra, jog džihadas yra išskirtinis judėjimas. Ne dėl terorizmo, o todėl, kad dauguma revoliucinių, protesto ir tiesiog socialinių judėjimų yra motyvuoti daugiausiai politiškai. Neabejoju, kad džihadizmas taip pat yra politiškai motyvuotas, bet turint omenyje, kad jis paremtas religiniais įsitikinimais, Dievo valios įgyvendinimu ir pan., jo nešama idėja yra svarbus ar netgi svarbiausias veiksnys atsinaujinime. Kitaip tariant, manau, jog džihadui atsinaujinti padeda

⁴ Shalom Cohen, Yvette Shumacher, *Looking behind the “Arab Spring”*. Israel Journal of Foreign Affairs, 6:3. 2012, 31-39.

⁵ Omar Dahi, *Understanding the Political Economy of the Arab Revolts*. Middle East, 2011: 2-6 ir 47-53.

⁶ <http://news.siteintelgroup.com/blog/index.php/about-us/21-jihad/4388-assessing-the-isis-al-qaeda-split-introduction> [žiūrėta 2016 05 15].

⁷ David J. Whittaker, *The Terrorism Reader*. Routledge, New York, 2012.

kelios priežastys, bet svarbiausias vaidmuo tenka idėjai ir stipriam tikėjimui ideologija. Tad tyrimo problema skamba taip: nors kovai su džihadizmu yra skiriamos didžiulės pastangos, jis vis tiek atsinaujina. Kaip pasikeičia atsinaujinusi ideologija ir ji yra vienas svarbiausių veiksnių formuojant džihadizmą?

2. Pagrindinės sąvokos

Iš pradžių, nagrinėjant džihadą, būtina apsibrėžti šio žodžio prasmę, kurią naudosi savo darbe. Daugiausiai taikomi apibūdinimai mokslinėje literatūroje aiškina džihadą kaip kovą vardan Dievo⁸ arba pastangas sukurti gerą musulmonų bendruomenę bei jėgos panaudojimą prieš ne musulmonus, įsikūrusius tradicinėse musulmonų žemėse. Šiose žemėse jie siekia įkurti Islamo valdžią pagal Šariatą arba Dievo Įstatymą. Džihadistams ši kova yra tarsi pareiga, kurią kiekvienas tikras musulmonas turi vykdyti, kaip kad atlikti ritualinę maldą ar laikytis Ramadano.⁹

Džihadistai tiki, kad Islamas nukrypo nuo tikrojo kelio ir musulmonai kenčia pažeminimą, priespaudą ir persekiojimus, laukia, kol situacija išsprends savaime. Džihadistai teigia, spendimas yra Islamas, dėl kurio žmonės yra pasiryžę kautis ir mirti. Tai toks Islamas, kuris atsisako bet kokių naujovių ar interpretacijų. Siekiama įkurti Kalifatą ir pritaikyti griežtus religinius įstatymus. Visiškai netoleruoja žmogaus sukurtų įstatymų, nes, anot jų, gyventi reikia kaip mokė Dievas. Galiausias tikslas yra dominuoti pasaulyje.¹⁰

Nors džihadistinių grupuočių yra įvairių, galima priskirti tam tikras charakteristikas. Visų pirma, šios grupuotės siekia nuversti vietinę valdžią ir įkurti Islamo valstybę. Antra, atimti istorines musulmonų žemes iš netikinčiųjų, kurie jas kadaise okupavo. Kiti nori įkurti Kalifatą, kuris apima teritoriją nuo Ispanijos, Šiaurės Afrikos iki Kinijos ir Indijos. Toliau, siekis apginti savo bendruomenę nuo nemusulmoniškų grėsmių. Taip pat kitų musulmonų moralinio elgesio normų taisymas.

3. Literatūros apžvalga

Nagrinėjamos trys džihadizmo bangos, kurias išskyrė mokslininkas Fawaz Gerges. Tai Irano Revoliucijos metu kilusi banga, antroji, į tolimąjį priešą orientuota (Al-Qaeda ir Arab

⁸ Jarret M. Brackman, *Global Jihadism – Theory and Practice*. JAV: Routledge, 2009, 4.

⁹ Ten pat, 4-5.

¹⁰ Ten pat.

Mujaheeden) bei trečioji, prasidėjusi po Arabų Pavasario ir trunkanti iki šiol.¹¹ Apie tai plačiau bus kalbama teorinėje dalyje.

Džihadizmo bangų atsinaujinimą socialiniai mokslininkai aiškino įvairiai. Dažniausiai galima rasti kelias priežastis, aiškinančias iškilimą, tačiau nėra straipsnių, kuriuose konkrečiai būtų aiškinamas atsinaujinimas. Dažniausi aiškinimai džihadizmo kilimui, kurie tinka kiekvienai nagrinėjamai bangai yra tokie:

Pirmiausia, palanki chaotiška aplinka yra svari ir svarbi priežastis džihadizmo ideologijai iškilti. Visos trys bangos prasidėjo šalyje įsivyravus suirutei: pirmosios bangos atveju teroristinės organizacijos kūrėsi Irano revoliucijos metu, antrosios – Afganistano kare su Sovietų Sąjunga, o trečioji įsitvirtino Arabų Pavasario metu. Kita priežastis, kuri dažnai įvardijama, yra propaganda, kuri naudojama pritraukti naujus narius. Džihadizmo ekspertas Fawaz A. Gerges teigia, kad paskutinią, šiuolaikinio džihado, bangą išnaudoja visas galimas moderniausias priemonės privilioti naujus narius, žmonės noriai prisijungia prie idealiai vaizduojamo Kalifato ir mano vykdantys šventą pareigą.¹² Dar viena svarbi džihadizmo priežastis yra greitas adaptavimasis prie naujausių kovos būdų, naujų ginklų perėmimas, informacinių technologijų specialistų rekrutavimas bei efektyvus komunikacinių metodų išnaudojimas. Be to, F. Gerges charizmatinius lyderius įvardina kaip svarbesnes varomąsias jėgas negu idėjos ar organizacijos. Irano revoliucijos metu veikus kelioms organizuotoms gruputėms didelę įtaką darė Irano šytų musulmonų lyderis Ruhollah Khomeini – jis buvo pirmasis charizmatinis lyderis, kuris nukreipė savo oratorystę milijonams bendraminčių.¹³ Antrosios bangos svarbios asmenybės: Osama bin Laden'as, kuris laikomas atsakingas už 1988 m. JAV ambasados bombardavimą ir 9/11 teroro aktą bei Ayman al-Zawahiri, kuris įtariamas prisidėjimu prie 9/11 planavimo ir yra iki šiol išlikęs Al-Qaeda lyderis.¹⁴ O trečiosios bangos garsiausios teroristinės organizacijos lyderis Abu Bakr al-Baghdadi ir jo vadovaujama ISIS sugebėjo išsiplėsti Sirijoje ir Irake, ir savo valdžioje turėti 10 mln. gyventojų.¹⁵ Toliau, nereikėtų nuvertinti ir finansavimo faktoriaus. Visais atvejais terorizmo valdžios palaikymas, propaganda ir naujų ginklų pirkimas kainuoja milžiniškus pinigus. Įvairiuose šaltiniuose galime rasti informacijos, kad nagrinėjamose džihadizmo bangose didelę reikšmę turėjo

¹¹ Gerges, *The Far Enemy. Why Jihad Went Global*, 52.

¹² Ten pat, 342.

¹³ Stein, 49-50.

¹⁴ BIO, „Ayman al Zawahiri Biography.“ 2016. <http://www.biography.com/people/ayman-al-zawahiri-241182> [žiūrėta 2016 05 15].

¹⁵ William McCants, „Who is Islamic State Leader Abu Bakr al Baghdadi?“ 2016. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-35694311> [žiūrėta 2016 05 15].

privatūs investuotojai, be to, tam tikrų naudingų prekybos taškų užėmimai, apiplėšimai, žmonių grobimai ir pan. Pirmosios bangos atveju, Irano revoliucijos išvakarėse prekybininkų (ypač naftos industrijos) buržuazija buvo labai svarbus veikėjas, nes finansavo protestus, kurie galiausiai padėjo palaužti režimą.¹⁶ Antros bangos ir Al-Qaeda pradžiai labai padėjo privatūs finansuotojai iš Saudo Arabijos ir kitų pasaulio vietų bei, galiausiai, trečiosios bangos iškilimui ir gyvavimui (ISIS atveju) pasitarnauja šalių vyriausybės ar privatūs šaltiniai iš daug naftos turinčių šalių, kaip kad Saudo Arabija, Kataras ir Kuveitas.¹⁷

Tai yra tik labai trumpas džihado kilimą paskatinusių priežasčių apibūdinimas, plačiau jų nenagrinėsiu, kadangi šis darbas ne apie tai. Manau, jog išvardintos priežastys yra šalutinės, o virš jų slypi vienas pagrindinis motyvas, iš kurio išplaukia kiti. Tai ideologija.

4. Darbo tikslas ir uždaviniai

Tyrimo objektas – trys globalaus terorizmo ideologijos, kilusios Vidurio Rytų ir Šiaurės Afrikos regione. Tai: Irano revoliucijos metu, 1979 m. kilęs džihadizmas, į tolimąjį priešą nukreiptas džihadizmas ir Al-Qaeda bei paskutiniai – po Arabų Pavasario prasidėjęs džihadizmas, kuris tęsiasi iki šiol.

Remiantis David C. Rapoport modernaus terorizmo teorija, kuri bus aprašoma teorinėje dalyje, tyrimas grindžiamas keliomis prielaidomis. Visų pirma, kad modernus terorizmas yra cikliškas ir atsikartoja bangomis. Antra, kad kiekviena banga yra galingesnė ir pranašesnė už prieš tai buvusią. Fazės neseka aiškia chronologiška tvarka ir kiekviena fazė iki galo neužtemdo prieš tai buvusiosios, bet jos perima svarbiausius pirmtakių bruožus ir kiekviena nauja banga būna vis tobulesnė. Toliau, kad visos jos siekia to paties tikslo – sukurti Islamo įstatymu paremtą valstybę, bet turi skirtingas strategijas jam pasiekti. Galiausiai, kad džihadizmas yra ideologija.

Tikslas yra išsiaiškinti pagrindinius skirtumus tarp džihadizmo ideologijų bei išsiaiškinti, kokią reikšmę atsinaujinimui turi ideologija.

Tiksliui pasiekti išsikelti tokie uždaviniai:

1. Apsibrėžti džihadizmą kaip ideologiją;

¹⁶ Peyman Jafari, „Rapture and Revolt in Iran.“, 2009. <http://isj.org.uk/rupture-and-revolt-in-iran/> [žiūrėta 2016 05 15].

¹⁷ Hussain Sumrat, „How does ISIS fund its reign of terror?“ 2015. <http://europe.newsweek.com/how-does-isis-fund-its-reign-terror-282607?rm=eu> [žiūrėta 2016 05 15].

2. Peržvelgti ideologijos reikšmę socialiniuose judėjimuose;
3. Parengti ideologijos lyginamosios analizės gaires, kuriomis remsiuosi jas analizuodama;
4. Palyginti džihadizmo ideologijas visuose trijuose laikotarpiuose. Atskleisti pagrindinius ideologijos kaitos aspektus;
5. Atsakyti į klausimus, kaip ideologija gali paaiškinti džihadizmo atsinaujinimą, ir ko paaiškinti ideologija negali?

I. TEORINĖ DALIS

Savo darbe remiuosi modernaus terorizmo teorija, pagal kurią teroristinis judėjimas yra cikliškas - vienai bangai sumažėjus, netrukus iškyla kita, kuri turi pirmtakės požymių, tačiau turi skirtingas strategijas ir šalutinius tikslus. Šią teoriją globaliam terorizmui sukūrė mokslininkas David C. Rapoport. Teorija, apibūdina kaip vystėsi terorizmo ideologija. Bangas Rapoport apibūdina kaip veiklos ciklą tam tikrame laiko periode. Šis periodas, anot eksperto, trunka vieną kartą (*angl. generation*) ar truputį ilgiau.¹⁸ Terorizmo bangos - judėjimai, kurie apėmė daugiau nei vieną šalį, jie turi plėtimosi ir atsikartojimo charakteristikas, svarbiausias požymis – panaši veikla vyksta keliose šalyse ir yra varomos bendros dominuojančios jėgos, kuri formuoja dalyvaujančias grupes.¹⁹ Rapoport išskiria keturias modernaus terorizmo bangas: (i) anarchizmo banga, (ii) antikolonijinė, (iii) naujosios kairės banga ir (iv) religinė. Panašūs maištininkai egzistavo ir anksčiau, tačiau jie buvo būdingi tik tam tikru laikotarpiu ir vienoje valstybėje, pvz., Kuklukslanas.

Anarchistų banga buvo pirma globali tarptautinio terorizmo patirtis istorijoje. Ji prasidėjo, kai grupė revoliucionierių, kurie laikė save teroristais, nužudė carą Aleksandrą II-ąjį 1881 m. Įvykis sužadino daugiau pasikėsinimų ar politinių lyderių žmogžudysčių.²⁰ Po vienos kartos (*angl. generation*) laikotarpio, ši banga nyslūgo. Antikolonijinė banga prasidėjo po Versalio taikos, šiuo laikotarpiu galime pastebėti musulmonų Brolijos kūrimąsi, prisidėjusią prie ateityje kilusios džihadizmo bangos.²¹ Naujosios kairės banga kilo kartu su Vietnamo karu. Sovietų Sąjunga paskatino maištą pasiūlydama materialinę paramą potencialioms teroristinėms organizacijoms.²² Ji baigėsi kartu su XX-uosiu amžiumi. 1979 m. kartu su Irano revoliucija iškilo „religinė banga“. Šiuo

¹⁸ James Hess, „The Evolution of Modern Terrorism.“ 2015. <http://inpublicsafety.com/2015/07/the-evolution-of-modern-terrorism/> [žiūrėta 2016 05 15].

¹⁹ David C. Rapoport, *The Four Waves of Modern Terrorism*. 2004. <http://international.ucla.edu/media/files/Rapoport-Four-Waves-of-Modern-Terrorism.pdf> [žiūrėta 2016 05 15].

²⁰ Hess, „The Evolution of Modern Terrorism.“

²¹ Ten pat.

²² Ten pat.

laikotarpiu įvyko sovietų-afganų karas, iškilo tokios grupuotės kaip Hezbollah ir Aum Shinrikyo (jos užpuolė metro Tokijuje).²³ Nors kilusios grupuotės atstovavo budistų, induistų ir krikščionių religijas, dauguma išpuolių buvo įvykdyti Islamu paremtų grupuočių. Autorius prognozuoja, kad religinė banga netruks ilgai, kaip kad ir kitos, ji turėtų baigtis apie 2025 m. ir tada gali iškilti nauja jėga.²⁴

Rapoport teigia, kad jo apibūdinamas religinis ciklas niekaip negali būti užbaigtas, nes džihado terorizmo fanatizmas skiriasi nuo anksčiau buvusių ekstremistų teroro. Anot autoriaus, šių bangų siekiai negali būti išpildyti ar materializuoti dėl neapčiuopiamosios Islamo bendruomenės paieškos. Tokio pobūdžio tikslas reikalauja, kad džihado ekstremistai panaudotų ypač žiaurias Islamo įstatymo bausmes prieš atsimetėlius (*apostate*), islamo priešus. Be to, jie ypač negailestingi ir žiaurūs prieš religines mažumas kaip sufistai, alawitai ir šyitai, dėl to Sirijos pilietinis karas tampa ypač pavojingas ir gali pasklisti už regiono ribų.²⁵

Rapoport teorijoje religinis terorizmas, prasidėjęs su Irano revoliucija yra paskutinė (dar nenuslūgusi) banga, tačiau religinį terorizmą šiame darbe nagrinėsiu kaip atskirą globalų fenomeną. Viename iš savo straipsnių, Vidurio Rytų regiono ekspertas Fawaz Gerges kalba apie tris džihadizmo bangas. Anot jo, skirstyti galima taip: pirmasis džihadas yra kovojantis su artimu priešu, pradžia, kaip ir David Rapoport, laikoma praeito amžiaus 8-asis dešimtmetis (Irano revoliucija), o pabaiga – 10-as dešimtmetis. Šis periodas pasižymi grupėmis, siekiančiomis nuversti savo šalies valdžią. Anot autoriaus, Islamo teroristų grupės Egipte ir kitur paskatino Sayyid Qutb politinės idėjos.²⁶ Vienas jo mokinių buvo Ayman Zawahiri, kuris vėliau tapo Egipto Islamistų Džihado nariu, o vėliau Osama bin Laden'o mentoriumi.²⁷ Pirmoji banga pasižymėjo tuo, jog Arabų šalyse žmonės buvo nepatenkinti sekuliaria valdžia, norėjo ją nuversti ir sukurti islamišką valstybę. Iš pradžių tai buvo protestai, ilgainiui išaugę į revoliuciją, aštrus grupuočių išsiskyrimas atėjo vėliau.²⁸ Pirmąją bangą, anot Gerges, nutraukė Sovietų Sąjungos įsiveržimas į regioną. Tai buvo palengvėjimas Arabų režimams, kadangi džihadistų grupuočių dėmesys buvo nukreiptas kitus: jos

²³ Ten pat.

²⁴ Rapoport, *The Four Waves of Modern Terrorism*.

²⁵ Anthony N. Celso, „Jihadist Organizational Failure and Regeneration: the Transcendental Role of Takfiri Violence.“ 2014. <https://www.psa.ac.uk/sites/default/files/conference/papers/2014/PSU%20presentation.pdf> [žiūrėta 2016 05 15].

²⁶ John Calvert, *Sayyid Qutb and the Origins of Radical Islamism*. New York: Columbia University Press, 2010.

²⁷ Ten pat.

²⁸ Ewan Stein, „Modalities of Jihadism in the Middle East and North Africa: Ideological Historical Roots.“ 2015. http://www.iemed.org/observatori/arees-danalisi/arxijs-adjunts/anuari/med.2015/IEMed%20Yearbook%202015_JihadismMENA_EwanStein.pdf 49-50. [žiūrėta 2016 05 15].

pradėjo daugiapakopę kampaniją prieš SSRS. Šių grupuočių liekanos vėliau suformavo antrąją bangą ir kartu su ja sukūrė Al-Qaeda.²⁹

Antroji banga – džihadas prieš tolimąjį priešą. Po to, kai Sovietų Sąjunga buvo išvaryta iš regiono, iki tol buvusio džihado pobūdis pasikeitė, taikiniai nukreipti į Vakarų. Pradžią žymi Al-Qaeda'os JAV ambasados bombardavimas 1998 m. Rugsėjo 11-osios atakos patvirtino pasikeitimą džihadizmo strategijoje.³⁰ Šio laikotarpio išskirtinumas yra tai, jog iki XX a. 10 deš. Vidurio modernusis džihadizmas neturėjo tarptautinės paradigmos ar atitinkamų tinklų vykdyti operacijoms užsienyje.³¹ Be to, svarbu paminėti, kad tuomet iki 10 deš. vidurio pagrindinėse dviejose Arabų šalyse, kuriose buvo didžiausi skaičiai Islamo aktyvistų – Egipte ir Alžyre, džihadistai tęsė kovas su „artimuoju priešu“ ir neišplėtė džihado į tarptautinį lygmenį. Jie buvo susitelkę į pilietinius karus savo šalyse ir pilnai nesivystė už regiono ribų.³²

Jungtinių Valstijų atsakas į 9/11, invazija į Iraką, anot autoriaus, suteikė palankias sąlygas Arabų Pavasario sukilimams, kurie paklojo pagrindus trečiajai džihadizmo bangai.³³ Ją galima apibūdinti kaip brutalią, efektyvią karinę organizaciją, kuri puikiai pritaiko propagandą, stiprų sektantiškumą, sparčiai užima naujas teritorijas ir geba įtvirtinti savo kontrolę už vienos valstybės ribų.³⁴ Anot Gerges, ji kilo po Arabų Pavasario ir trunka iki šiol. ISIS peraugo savo pirmtakes ir šiandien yra globalaus džihado lyderė,³⁵ kuri savo išpuolius vykdo tiek prieš artimą, tiek prieš tolimąjį priešą.

Savo darbe atstovauju būtent šiam Gerges pasiūlytam džihadizmo laikotarpių skirstymui ir Rapoport teorijai, pagal kurią, džihadizmo bangos atsinaujina ir kiekvienas naujas ciklas yra stipresnis už prieš tai buvusias. Kita prielaida, svarbi šiame darbe – jog džihadas yra ideologija.

David McLellan teigia, kad ideologija yra sunkiausiai apibūdinamas terminas socialiniuose moksluose.³⁶ Iš tiesų, labai sunku rasti konkretų apibūdinimą, dėl kurio visi sutartų.

²⁹ Ten pat.

³⁰ Ten pat, 52.

³¹ Gerges, *The Far Enemy. Why Jihad Went Global*, 52.

³² Ten pat.

³³ Stein, 52.

³⁴ Ten pat, 47.

³⁵ Fawaz A. Gerges, „ISIS and the Third Wave of Jihadism.“ 2014. http://currenthistory.com/Gerges_Current_History.pdf [žiūrėta 2016 05 15].

³⁶ David McLellan, *Ideology*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1995, 1.

Terry Eagleton savo darbe „Ideology – An Introduction“ (1991 m.) aiškina, kas paprastai laikoma ideologija. Visų pirma, tai tam tikrų prasmų, ženklų, vertybių socialiniame gyvenime kūrimas, taip pat tai idėjos, priskiriamos kuriai nors socialiniai grupei ar klasei, arba idėjos, padedančios įgyti legitimią politinę galią. Be to, veiksmu paremti įsitikinimai ir pan.³⁷ Panašiai politinę ideologiją apibūdina ir kitas autorius Andrew Heywood. Anot jo, ideologijos reikšmė susijusi su politinių įsitikinimų sistema, taip pat tai yra valdančiosios klasės idėjos, tam tikros socialinės klasės ar grupės pasaulėžiūra. Michael Freeden ideologiją pirmiausia tapatina su socialinėmis grupėmis, nebūtinai klasėmis. Ideologijos yra sukurtos ir reikalingos grupėms.³⁸ Antra, ideologijos, anot jo, atlieka daug funkcijų, kaip kad legitimacija, integracija, socializacija, supaprastinimas ir vadovavimas, bet kurių bendruomenės negalėtų normaliai funkcionuoti.³⁹ Trečia, ideologijos yra visur esančios politinio mąstymo formos, kurios atspindi įvairius esančius ir galimus socialinius pasaulius. Ketvirta, ideologijos neatskiriamai susijusios su galia, nors ne visada su grasinančia ar pavojinga.⁴⁰ Oxford'o filosofijos žodynas apibrėžia ideologiją kaip „bet kuri jungianti įsitikinimų sistema, mąstymo būdas ir kategorijos, suteikiančios pagrindus politinėms programoms ir socialiniam veiksmui“⁴¹.

Ideologija suteikia perspektyvą, pasaulėžiūrą arba kitaip tariant yra lęšiai, pro kuriuos yra žiūrima į pasaulį, pro kuriuos pasaulis yra suprantamas ir aiškinamas. Žmonės nemato pasaulio tokio, koks jis yra, bet mato jį per savo įsitikinimus. Nuomones ir prielaidas. Sąmoningai ar ne, kiekvienas turi politinių įsitikinimų rinkinį, kuriuo vadovaujasi ir kurių skatinami jie veikia. Antra, politinės ideologijos dalyvauja formuojant politines sistemas. Vyriausybių sistemos valstybėse yra nulemtos vyraujančių vertybių ir principų. Galiausiai, politinės ideologijos veikia kaip socialinis cementas, suteikiantis socialinėms grupėms ir apskritai visuomenėms vertybių ir įsitikinimų, kurie juos vienija. Apskritai politinės ideologijos buvo asocijuojamos su tam tikromis visuomenės grupėmis, pvz., liberalizmas su viduriniąja klase, konservatizmas su aristokratija, socializmas su dirbančiųjų klase ir t.t. Be to, ideologija gali sėkmingai suvienyti ir grupę visuomenės viduje.

³⁷ Terry Eagleton, *Ideology – an Introduction*. Verso, London, New York, 1991, 1-2.

³⁸ Michael Freeden, *Ideologies and Political Theories – A Conceptual Approach*. Oxford university press, 1996, 22.

³⁹ Ten pat.

⁴⁰ Ten pat, 23 p.

⁴¹ Simon Blackburn, *The Oxford Dictionary of Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 1994, 185.

Anot autoriaus, politinės ideologijos gali kilti natūraliai iš bendruomenės arba gali būti paskatintos iš viršaus, siekiant nuolankumo ir galimybės tą grupę kontroliuoti. Geriausi tokių ideologijų pavyzdžiai yra fašizmas, komunizmas ir religinių fundamentalistų režimai.⁴²

Kad būtų aišku, jog džihadizmą galima nagrinėti kaip ideologiją, reikia paaiškinti, kas gali būti laikoma ideologija, kuo ji turi pasižymėti? Anot Andrew Heywood, ideologijos pasižymi šiomis charakteristikomis: egzistuojančiai tvarkai turi kritiką arba vadinamąją pasaulėžiūrą. Antra, turi trokšamos ateities modelį, kitaip tariant, turi „geros visuomenės“ viziją. Ir trečia, turi aiškinimą, kaip politinis pokytis gali būti pasiektas, t.y., kaip pakeisti netinkamą dabartinę valdžią į tinkamą - savąją.⁴³ Ideologijos yra to, kas mes esame, už ką kovojame, kokios mūsų vertybės ir koks mūsų santykis su kitomis ideologijomis, atstovės. Jos pasako, kas mūsų priešai, kas kelia grėsmę mūsų tikslams ir kas užstoja kelią mums priėti prie socialinių išteklių ir žmogaus teisių.⁴⁴ Kitaip tariant, ideologija yra schema, aiškinanti, kas esame „mes“ ir „jie“ socialinių grupių kontekste arba tai rodiklis, atspindintis mūsų socialinius, ekonominius, politinius ir kultūrinius interesus.⁴⁵ Tad ideologija gali būti instrumentas piktnaudžiavimu galia ar nelygybei pateisinti.

Teun A. van Dijk pasiūlyta ideologijos struktūra.⁴⁶

- | |
|---|
| <ol style="list-style-type: none">1. <i>Narystė: Kas mes esame? Iš kur? Kaip mes atrodome? Kas mums priklauso? Kas gali tapti mūsų nariu?</i>2. <i>Veikla: Ką mes darome? Ko iš mūsų tikisi? Kodėl mes čia?</i>3. <i>Tikslai: Kodėl mes tai darome? Ko mes siekiame?</i>4. <i>Vertybės/normos: Kokios mūsų vertybės? Kaip mes vertiname save ir kitus? Kaip viskas (ne)turėtų būti?</i>5. <i>Pozicija prieš kitas grupes: Kokia mūsų socialinė pozicija? Kas yra priešai, oponentai? Kas yra tokie kaip mes, o kas – kitokie?</i>6. <i>Ištekliai: Kokie yra būtiniausi socialiniai resursai, kuriuos grupė turi arba kurie yra reikalingi?</i> |
|---|

Šios kategorijos ir pagrindiniai klausimai formuoja identitetą ir grupės interesą. Gali būti, kad grupei apibūdinti bus reikalingos visos kategorijos, bet kai kurios grupės gali išsiskirti dėl vienos charakteristikos. Pvz., feminizmas yra tipinė tikslo ideologija, kuri siekia pilnos lygybės tarp

⁴² Andrew Heywood, *Political Ideologies. An Introduction*. 5th edition. Palgrave Macmillan, 2012, 4.

⁴³ Ten pat.

⁴⁴ Teun A. Dijk, *Ideology. A Multidisciplinary Approach*. London: SAGE Publications Ltd, 1998, 69.

⁴⁵ Ten pat.

⁴⁶ Ten pat.

vyrų ir moterų.⁴⁷ Žvelgiant į šiuos klausimus, akivaizdu, kad džihadizmas yra politinio tikslo siekiantis judėjimas, turintis savitas charakteristikas, išsiskiriantis iš kitų grupių ir gebantis identifikuoti save kaip atskirą ideologiją. Džihadizmas taip pat turi viziją, kas yra gera visuomenė, kokia turėtų būti socialinė tvarka, kas yra teisinga, o kas ne.

Vienas džihadizmo ideologijos pradininkų Abul A'la Maududi teigė, kad į Islamą nereikėtų žiūrėti kaip į paprasčiausiai religiją. Jis teigė, kad tai „revoliucinė ideologija ir programa, kuri siekia pakeisti viso pasaulio socialinę tvarką“.⁴⁸ Sayyid Qutb, kitas džihado ideologas, perėmė šią ir kitas Maududi koncepcijas, kurias vėliau interpretavo tokios grupuotės kaip Al-Qaeda.⁴⁹ Šia mintimi noriu pasakyti, jog patys džihado teoretikai savo ekstremistines idėjas laikė ne tiesiog revoliuciniu judėjimu, o ideologijomis.

Karine prasme džihadas gali būti gynybinis arba puolamasis. Džihadas taip pat turi taisykles: (1) džihadas kovojamas vardan Allah'o, ne dėl turtų, šlovės ar galios, (2) paklusimas imamui, (3) negalima neteisėti pasisavinti grobį (prisiplėštą turtą), (4) gerbti apsaugos (*angl. protection*) įžadus, (5) puolimo metu parodyti ištvermę ir ryžtą, (6) vengti korupcijos.⁵⁰

Kalbant plačiai kaip būtų galima paaiškinti džihadizmo ideologijos stiprumą ir patrauklumą, Nelly Lahoud teigia, jog tam yra trys priežastys. Pirmiausia, idealizmas. Džihadistai jaučiasi pasiaukojantys teisingam tikslui – tarnybai Dievui. Jie tiki, kad džihadas yra vienintelis kelias pozityviam pokyčiui šiame pasaulyje, o jiems atlyginta bus po mirties.⁵¹ Taip pat ji aiškina, jog džihado bendruomenėje nėra skirstymo tarp pabėgėlio, nelegalaus imigranto, rasės ir pan., jie priima naujus narius į savo ratą tol, kol šie pasiryžę priimti jų įstatymus (beje, su pastaruoju teiginiu aš sutikčiau tik iš dalies, kadangi organizacija ISIS yra kur kas griežtesnė patiems musulmonams, tačiau apie tai plačiau kalbėsiu lyginamojoje dalyje).⁵² Antra, džihadistai siekia būti valdomi musulmonų lyderio, valdančio pagal Šariatą. Jie vieningai nepasitiki jokiais politinėmis struktūromis, todėl siekia politinio individualizmo, tarnauti tiesiogiai Dievui.⁵³ Galiausiai, džihadą jie mato kaip asmeninę pareigą.⁵⁴ Pvz., Al-Qaeda tikėjo, jog konfliktas tarp Jungtinių Valstijų ir

⁴⁷ Ten pat, 70 p.

⁴⁸ Abul A'la Maududi, *Jihad in Islam*. The Holy Koran Publishing House, Beirut, 1980, 5.

⁴⁹ http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=37236&no_cache=1#.Vy3dXNJ96Un [žiūrėta 2016 05 15].

⁵⁰ Rohan Gunaratna, *Inside Al Qaeda. Global Network of Terror*. New York: Columbia University Press, 2002, 85.

⁵¹ Michael W. S. Ryan, „The Salafist Challenge to al Qaeda's Jihad.“ 2010. <https://www.ctc.usma.edu/posts/the-strengths-and-weaknesses-of-jihadist-ideology> [žiūrėta 2016 05 15].

⁵² Ten pat.

⁵³ Ten pat.

⁵⁴ Ten pat.

Islamo yra dalis kovos tarp blogio ir gėrio, tarp melo ir tiesos, kovos, kuri prasidėjo su žmonija ir kuri niekada nesibaigs.⁵⁵

Kas tai yra – džihado ideologija, kaip ją suprasti? Mokslų daktaras Sebastian Gorka aiškina, kad reikėtų suprasti keturias džihado ideologijas. Pirmosios ideologijos teoretikas Sayyid Qutb, kurio idėjomis yra paremta Musulmonų Brolija.⁵⁶ Galima sakyti, jo knyga žingsnis po žingsnio aiškina, kaip džihade pasiekti pergalę. Džihadas yra kova prieš nežinojimą, Islamas – tai revoliucinė partija,- sako jis. Tie, kurie neišpažįsta Islamo, garbina kitus dievus yra laikomi pagonimis ir neišprususiais žmonėmis. Kitas teoretikas yra Abdullah Azzam, kuris buvo Osama bin Laden'o įkvepėjas ir dvasinis vedlys. Jis išsiskiria savo aukštu išsilavinimu – daktaro laipsniu Islamo Jurisprudencijoje Al Azhar universitete.⁵⁷ Savo knygoje jis dėstė, jog nesant Kalifato ir kalifo, kuris galėtų paskelbti karą, džihadas yra asmeninė kiekvieno tikro musulmono pareiga, kurią reikia priimti ir apginti savo žemes bei musulmonų bendruomenę.⁵⁸ Trečiasis ideologas iškilo Al-Qaeda'oje po bin Laden'o mirties. Tai Ayman al Zawahiri. Jis medicinos daktaras, Musulmonų Brolijos narys ir Islamiškojo Egipto Džihado (*angl. Islamic Egyptian Jihad*) įkūrėjas. Po to, kai jis susipažino su bin Laden'u, karo su sovietais metu, šių dviejų žmonių džihado idėjos susipynė – bin Laden'o Vahabizmas ir al Zawahiri egiptietiškas fundamentalizmas, o tai galutinai suformavo Al-Qaeda ideologiją, kurią žinome šiandien - teigia Sebastian Gorka.⁵⁹ Paskutinis asmuo, prisidėjęs prie ideologinės evoliucijos Brigadier S. K. Malik ir jo knyga „*The Quranic Concept of Power*“.⁶⁰ Knygos nešamos žinios: pirmiausia, jis atmeta smurto panaudojimą tik tuo atveju, kai diplomatinės ar ekonominės priemonės nepadeda, nes karas nieko bendro neturi su nacionaliniu interesu ar nacionaline valstybe; nacionalinė valstybė yra Vakarietiška koncepcija. Karas, sako jis, turi tik vieną tikslą - sugražinti Dievo žemėms dievo suverenitetą.⁶¹ Antra, Malik aiškino, jog vienintelis būdas laimėti karą yra palaužti priešininko tikėjimą ir sielą, o geriausias būdas tai padaryti yra teroras ir tokios priemonės kaip 9/11.⁶²

⁵⁵ Mary R. Habeck, *Knowing the Enemy - Jihadist Ideology and the War on Terror*. Yale University Press, 2006, 161.

⁵⁶ Sebastian Gorka transkribuota kalba, „The Rise of Political Islam and the Ideology of Jihad.“ Westminster, 2012. <http://www.westminster-institute.org/articles/the-rise-of-political-islam-and-the-ideology-of-jihad-2/> [žiūrėta 2016 05 15].

⁵⁷ Ten pat.

⁵⁸ Ten pat.

⁵⁹ Ten pat.

⁶⁰ Ten pat.

⁶¹ Ten pat.

⁶² Ten pat.

Net kaip ideologija džihadizmas yra unikalus. Šiuo atveju religija ir politinė ideologija yra susipynusios. Džihadistai naudoja religinius žodžius, simbolius, vertybes, kurių politinės ideologijos dažniausiai vengia. Be to, net ir priešai yra apibūdinami per religinę prizmę, o smurtas yra teisinamas remiantis religiniais tektais.⁶³ Nepaisant to, negalima Islamo tapatinti su terorizmu, tačiau negalima teigti, jog džihadizmas neturi nieko bendro su Islamu. Džihadizmas, kaip ir Islamas prasideda nuo tų pačių knygų – Korano ir Sunų.⁶⁴ Korane galime rasti tiesioginių raginimų kovoti džihadą Dievo vardan.⁶⁵ Radikalūs tikintieji šias eilutes interpretuoja tiesiogiai ir tuo grindžia savo legitimumą džihade. Verta paminėti, kad yra skirtingų džihado interpretavimo teorijų.

Islamo jurisprudencijoje randame keturias džihado mokyklas – Maliki, Hanafi, Hanbali ir Shafi'i. Kiekviena jų nustato taisykles kada yra legitimu dalyvauti džihade, kas privalo dalyvauti, kas – ne, kokios priemonės ir taktikos yra priimtinos ir kokios ne.⁶⁶ Maliki juristas dar X-ajame amžiuje aiškino - tam tikrų žmonių dalyvavimas džihade, gali atleisti kitus nuo šios pareigos; geriau nepulti priešą iš pradžių nepasiūlius jiems taikiai priimti tikėjimo Allah'u. Maliki džihadas yra labiau gynybinio pobūdžio, o ne puolamojo.⁶⁷ Priešai gali pasirinkti arba mokėti duoklę arba persiversti į Islamą.⁶⁸ Kur kas radikalesnis Hanafi mokyklos požiūris: su netikinčiais negalima elgtis kaip su žmonėmis, rodyti pagarbą ar panašiai. Didžiausias tikslas yra juos pažeminti ir laikyti jų gyvenimą baimėje, nuolat juos terorizuojant.⁶⁹ Hanbali nukelia mus į XIV a., džihado tikslas yra Dievo santvarka ir kariauti reikia su visais, kurie tam priešinasi. Nuo džihado pareigos atleisti tik, tie, kurie kovoti negali – tai moterys, vaikai, vienuoliai ir seni žmonės, aklieji ir neįgalieji, tačiau jie turi pasitarnauti kitaip – šnipinėjant, žodžiais, propaganda ir pan. Vienu žodžiu, džihadas vienaip ar kitaip yra pareiga visiems. Galiausiai, viena seniausių mokyklų Shafi'i žinyuose, kurie parašyti dar XIV a. rašo, jog džihado kova tęsis, kol visi pasaulyje pripažins Islamo valdžią; dalyvauti džihade

⁶³ John A. Turner, *Religious Ideology and the roots of the Global Jihad*. Palgrave MacMillan, 2014, 38.

⁶⁴ Ten pat.

⁶⁵ K 2:193-194 Set 3, Count 5+6. [2.190] And fight in the way of *Allah* with those who fight with you, and do not exceed the limits, surely *Allah* does not love those who exceed the limits. [2.191] And kill them wherever you find them, and drive them out from whence they drove you out, and persecution is severer than slaughter, and do not fight with them at the Sacred Mosque until they fight with you in it, but if they do fight you, then slay them; such is the recompense of the unbelievers.

K 3:146 Set 8, Count 21. *Yusuf Ali*: How many of the prophets fought (in *Allah's* way) [*Jihad*], and with them (fought) large bands of godly men? But they never lost heart if they met with disaster in *Allah's* way [lost a battle], nor did they weaken (in will) nor give in. And *Allah* loves those who are firm and steadfast [in *Jihad*].

⁶⁶ Habeck, 107.

⁶⁷ Ibn Abi Zayd al-Qayrawani, *The Decline of Eastern Christianity Under Islam*. (Angliškas leidimas), Cranston, NJ, 1996, 295.

⁶⁸ Saiyid Athar Abbas Rizvi, „Muslim Revivalist Movements in Northern India in the Sixteenth Centuries.“ http://islamic supremacism.com/Islamic_Supremacism/A_Classic_Jurist_From_Each_of_the_5_Schools_files/Ahmad%20Sirhindi.pdf [žiūrėta 2016 05 15].

⁶⁹ Ten pat.

yra kiekvieno pareiga.⁷⁰ Džihadą paskelbti gali tik kalifas, siekiamas tikslas yra kovoti prieš krikščionis, žydus ir zoroastritus, kol jie pripažins Islamo valdžią ir mokės duoklę arba taps musulmonais; visi kiti (netikintys arba pagonys) turi tapti musulmonais arba mirti.⁷¹

Tad kaip galime suprasti iš aprašymo, ideologija - svarbu. Dažniausiai ideologijos pasitarnauja legitimuoti galią ir nelygybę, be to, jos naudojamos, paslėpti ar užmaskuoti tiesą, realybę. Be neigiamų funkcijų, ideologija gali pasitarnauti sustiprinant dominuojančias grupes, solidarumui sukurti, organizuoti pasipriešinimą ar kovą ir išlaikyti opoziciją.⁷² Tiek neigiamos, tiek teigiamos funkcijos skirtos apsaugoti ideologijos interesus ir išteklius. Ideologija turi galią suburti žmones, sukurti tarp jų vienybės jausmą ir mobilizuoti socialiniam veiksmui. Kaip jau minėta anksčiau, ideologija gali susikurti iš apačios, pačių piliečių iniciatyva arba gali būti nuleista iš viršaus ir aš manau, jog sprendimas, kurią ideologijos kryptį individualus priklauso labai didele dalimi priklauso nuo jo socioekonominės aplinkos. Mano manymu, ideologijos, kurios yra „nuleidžiamos“ iš viršaus, t.y. tos, kurioms plisti valdžia skiria dideles pastangas, yra galingesnės, sėkmingesnės ir sulaukiančios daugiau palaikymo. Priežastis, kodėl taip yra, mano manymu, tai, jog ta valdžia, kuri turi galią „primesti“ ideologiją savo žmonėms, turi galią ir bausti, gąsdinti ar kaip nors diskriminuoti atsisakantiems ideologiją priimti. Didesnis ideologijos palaikymas galimas dėl to, jog valdžia turi visus reikalingus įrankius žmones įtikinti arba priversti. Be abejo, toks fenomenas galimas vietose, kur nėra visiškos žodžio laisvės arba nėra suvokimo, kad gali būti kitaip.

Kad būtų paprasčiau, pavyzdžiu galime paimti kelis istorinius momentus, kuomet ideologija buvo sėkmingai primetama valdžios. Nacionalsocialistai į valdžią atėjo demokratiniu būdu, pradžioje jiems rūpėjo tik Vokietija ir vokiečių interesai – atstatyti Vokietijos ekonomiką, atkurti kariuomenę ir praturtinti vokiečius,⁷³ tačiau vėliau tai tapo visuotine valstybės ideologija, privertusia vokiečius žudyti milijonus nekaltų žmonių. Anot „*International Politics*“ žurnalo, tai buvo viena iš imperialistinių ideologijų, kurios siekė nuversti status quo, grįsdami savo veiksmus teisingumu ir prisidengė šūkais kaip kad: „nacionalinė misija“, „krikščionio pareiga“ ar „išgyvenimo kova ir natūralioji atranka“. ⁷⁴ Komunizmas – dar vienas pavyzdys kaip paprasčiausia

⁷⁰ Habeck, 108.

⁷¹ Habeck, 108.

⁷² Dijk, 138.

⁷³ Alpha History, „Nazi Ideology.“ 2014. <http://alphahistory.com/nazigermany/nazi-ideology/> [žiūrėta 2016 05 15].

⁷⁴ Dinesh, International Politics, „Ideology: Meaning, Types and Role.“ 2015. <http://www.yourarticlelibrary.com/international-politics/ideology-meaning-types-and-role/48488/> [žiūrėta 2016 05 15].

ideologija tapo pasaulio programa. Grįžtant prie paties džihadizmo, jis taip pat yra „nuleistas“ iš viršaus, sutelktas grupuočių lyderių ir palaikantis savo grupuočių narius baime ir pažadais.

Džihadistai veikia vardan ideologijos. Kitaip tariant, jie tiki, jog tai, ką daro, kas juos verčia veikti, yra ne prievarta, ne lyderiai, ne pinigai ir ne bet kokios kitos priežastys, o jų pačių tikėjimas, kad taip yra teisinga. Džihadistai tiki savo ideologija, ji juos suburia, ji juos skatina. Lyderiai ateina ir praeina – ideologija nemiršta. Kiti kintamieji kaip kad chaotiška aplinka, propaganda ir panašiai, mano manymu yra svarbūs, tačiau be ideologijos, savaime nebūtų pakankami džihadizmui iškilti. Trumpai tariant, idėjos yra galingos, dėl jų žuvo daugybė žmonių ir daug yra pasiryžę mirti, džihadizmas yra viena iš jų.

II. METODOLOGIJA

1. *Temos naujumas ir aktualumas*

2015 m. Globalaus Terorizmo indekso duomenimis, terorizmas auga. Nuo to 2015 m. žuvo 32.685 žmonės, t.y. palyginus su 2014-aisiais, pakilo 80%. Daugiausia terorizmo išpuolių vyko Irake, Nigerijoje, Afganistane, Pakistane ir Sirijoje,⁷⁵ tačiau daugėja išpuolių ir už regiono ribų. 2014 m. privatūs piliečiai užpulti dažniau nei prieš tai. Naudoti ginklai skiriasi tarp skirtingų grupių, Boko Haram daugiausiai naudoja šaunamuosius ginklus, o ISIS – sprogmenis. Daugiausiai atakuojami (iki 2014 m.) buvo piliečiai ir privati nuosavybė.⁷⁶

Globalaus džihado tema aktuali dėl daugybės priežasčių, pastaruoju metu išaugę aukų skaičiai yra tik viena priežastis. Taip pat tema aktuali, nes suaktyvėjo išpuoliai Europoje. Toliau, džihado keliamos problemos sukelia grandininę reakciją – pilietinis karas Sirijoje ir pabėgėlių keliamas chaosas. Be to, globalus džihadizmas modernaus terorizmo teorijos kontekste yra unikalus reiškinys dėl to, jog paremtas religija. Daug politinių revoliucijų buvo paremtos smurtu, tačiau dažniausiai jų tikslai būdavo daugiau politiniai. Džihado atveju pagrindiniai tikslai yra religiniai.

Pats terorizmas nėra naujas dalykas, tai neatsiejamas istorijos reiškinys, kurį tik tam tikrais laikotarpiais pavykdavo prislopinti. Šis klausimas yra jau plačiai išnagrinėtas ir aprašytas, tačiau džihadas, ypač globalusis, yra gan naujas reiškinys, prasidėjęs tik moderniame amžiuje.

⁷⁵ Institute for Economic and Peace, „Global Terrorism Index.“ 2015. <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2015/11/Global-Terrorism-Index-2015.pdf> [žiūrėta 2016 05 15].

⁷⁶ Ten pat.

Manau, ypač svarbu kalbėti apie dalykus, vykstančius mūsų laikais ir vienaip ar kitaip paliečiančius daugumą žmonių.

Galiausiai, retai kada kalbama apie džihadą kaip ideologiją ir šios ideologijos atsinaujinimą teroristiniuose judėjimuose. Manau tai yra priežastys, dėl kurių šis darbas yra novatoriškas ir įdomus.

2. *Metodas*

Temai atskleisti pasirinkau lyginamąjį metodą. Kadangi globalų džihadizmą galima skirstyti į kelis laikotarpius, ketinu lyginti juos pagal pasirinktus klausimus. Manau lyginamasis metodas tinka, nes priklausomus kintamuosius sieja keli pagrindiniai dalykai: visų pirma, ta pati geografinė teritorija – Vidurio Rytai ir Šiaurės Afrika; antra, terorizmas paremtas Islamo religine ideologija, bendrai paėmus, juos sieja iškraipytas smurtinis Islamo interpretavimas; galiausiai, visos jos pasibaigė, o paskutinioji, remiantis literatūros apžvalga, taip pat turėtų baigtis po vienos kartos (*ang. generation*) laikotarpio.

Norint geriau įvertinti, kiek ideologija gali paaiškinti džihadizmo atsinaujinimą, atsakymų bus ieškoma visų pirma džihadizmo lyderių pasisakymuose ir jų parašytose ideologinėse knygoose, kurios įkvėpė kurti teroristines organizacijas. Toliau nagrinėjami antriniai šaltiniai, kaip kad moksliniai straipsniai, nagrinėję džihadizmą.

Kaip lyginti ideologijas. Ideologijų lyginimo sistemą pasiskolinau iš Lyman Tower Sargent, kuris savo knygoje „*Contemporary Political Ideologies: A Comparative Analysis*“ lygina šiuolaikines pagrindines ideologijas.⁷⁷ Originali schema:

1. *Vertybių sistema*
2. *Socializacijos sistema*
3. *Socialinė stratifikacija ir socialinė mobilizacija*
4. *Ekonominė sistema*
5. *Politinė sistema*

Perėmiau vertybių ir socializacijos kintamuosius. Neperėmiau kitų trijų, nes nėra galimybių išnagrinėti socialinę stratifikaciją visuose laikotarpiuose. Ekonominę sistemą taip pat

⁷⁷ Lyman Tower Sargent, *Contemporary Political Ideologies: A Comparative Analysis*. Fourteen Edition, Wadsworth Cengage Learning, 2009, 15.

išbraukiau, kadangi teroristinės organizacijos nebuvo sukūrusios savo valstybių (ISIS atveju, valstybė nėra pripažinta), be to, ekonominės sistemos analizė pareikalautų duomenų apie vartojimą, paskirstymą ir gamybą, prieigos prie tokių duomenų taip pat nepavyko rasti. Politikos sistemą pakeičiau kitais dviem kintamaisiais – tai priešų apibūdinimas ir tikslai.

1. Vertybių sistema. Jai įvertinti skiriami papildomi klausimai, kurie nustatys vertybių hierarchiją kiekvieno laikotarpio grupėse.

1.1. Kokie bruožai apibūdintų gerą žmogų?

1.2. Kodėl/ar reikia paklusti savo valdžiai? Ar nepaklusnumas pateisinamas?

1.3. Kokia yra įstatymų prigimtis ir funkcijos?

1.4. Ar individai kuria nors prasme yra lygūs? Ir ar turėtų būti lygūs?

1.5. Ar kokia nors individų grupė galėtų kontroliuoti ir nuspręsti kitų veiksmus? Jei taip, kokia forma? Ar galia turėtų būti ribota ar neribota?

1.6. Kokie yra geriausia įmanoma visuomenės santvarka?

2. Socializacijos sistema. Tai procesas, kuriame individai priima ideologijos vertybes. Arba kas paskatina naujus narius prisijungti prie džihado? Anot autoriaus, svarbiausios institucijos, kuriose individai gali įgyti vertybes yra šeima, edukacinė sistema, religinė sistema ir kitos įtakos turinčios priemonės, kaip kad propaganda ar aplinkinių grupės.⁷⁸ Dėl džihadizmo kaip ideologijos unikalumo performavau klausimus kitaip. Edukacinę sistemą pakeičiau išsilavinimo kriterijumi. Tad šios dalies klausimai skamba taip:

2.1. Kokia nauda paskatina naujus narius prisijungti prie džihado?

2.2. Kokią koreliaciją išsilavinimas turi su priklausymu džihadizmo ideologijai?

2.3. Ar nauji nariai prisijungia dėl gilaus tikėjimo?

Toliau seka mano pridėti kintamieji, kurie padėtų plačiau pažvelgti į ideologijas skirtingais džihadizmo laikotarpiais.

3. Priešai. Pridėjau šį kintamąjį, nes priešų traktavimas džihadizmo ideologijoje apskritai skiriasi nuo kitų ideologijų. Šioje dalyje svarbu įvertinti skirtingą apostatę (nusigręžimą nuo dievo) apibūdinimą musulmonams. T.y., kas kitų musulmonų elgesyje yra toleruojama, o kas jau laikoma nusigręžimu nuo dievo. Ir galiausiai, kokios pasekmės laukia musulmonų paskelbtais

⁷⁸ Ten pat, 16.

apostate, t.y., kokia bausmė turi būti skirta nusigręžusiajam nuo tikėjimo. Tokia praktika vadinama *takfir*.

- 3.1. Kas yra laikomi priešais ir kaip jie traktuojami?
- 3.2. Kaip yra apibūdinami *apostate* ir koks požiūris į juos?
- 3.3. Kokie kovos būdai yra priimtini?
4. Tikslai. Ir be abejo svarbu kaip traktuojamas džihado kovojimas. Kas kovoje leistina, pvz., ar galima užmušti vaiką, civilį, moterį?
 - 4.1. Kaip ir kokie yra deklaruojami pagrindiniai tikslai?
 - 4.2. Kokios priimtinos tikslo siekimo formos? Ar yra nepriimtinių formų?
 - 4.3. Kas ir kaip turi kovoti džihadą?

III. ANALIZĖS DALIS

1. *Vertybių sistema*

Pirmoji banga

Kokie bruožai apibūdintų gerą žmogų? Asmeninės savybės, kurias deklaravo vienas iš pirmosios bangos lyderių Khomeini savo knygoje, buvo moralė, dvasingumas ir tikėjimas Allah'u.⁷⁹ Be galo svarbu būti naudingu visuomenei ir Islamui – kiekvienas privalo ginti Islamo pagrindus, tarnauti visuomenei ir dievui.⁸⁰ Anot Faraj, kito džihadizmo ideologo, kurio knyga „al-Faridah al-Ghaibah“ (*Nesanti/pamiršta pareiga*) tapo devinto ir dešimto dešimtmečio Biblija Egipto džihadistams, džihadas yra kiekvieno musulmono pareiga, jie įsipareigoję kovoti vardan Islamo valdžios.⁸¹ Jis aiškina, kad džihadas – tai asmeninė, ne kolektyvinė pareiga, nes tuo metu priešas (tuometinė valdovai) yra užėmę šalį.⁸² Qutb labai griežtai žvelgia į tikro musulmono vardą. Pasak jo, tikri musulmonai neegzistuoja, kol negyvena Islamo bendruomenėje, tuos, kurie gyvena Vakaruose, gyvena pagal Vakarietiškus įstatymus ar visuomenės modelį jis pavadino „blogiau nei netikinčiaisiais“.⁸³ Dėl tokio išsireiškimo, ekstremistinio Islamo aktyvistai aštuntajame ir

⁷⁹ Ayatullah Ruhullah al-Musawi al-Khomeini, *The Greatest Jihad: Combat With the Self*. 1994, 20. <http://islamicmobility.com/pdf/The%20Greatest%20Jihad%20Combat%20Self.pdf> [žiūrėta 2016 05 15].

⁸⁰ Ten pat, 20-22.

⁸¹ Fawaz Gerges knyga 9 p.

⁸² Fawaz Gerges knyga 9 p.

⁸³ Habeck, 166.

devintajame dešimtmetyje tiesiogiai suprato Qutb žodžius. Jų supratimu, visi kurie nedalyvauja džihade yra netikintys, todėl šiuos „netikinčius“ žudyti ir apiplėšti jų namus buvo leistina.⁸⁴

Kodėl/ar reikia paklusti savo valdžiai? Ar nepaklusnumas pateisinamas? Čia yra dvejopas atsakymas. Žvelgiant iš džihado perspektyvos Arabų pasaulis buvo valdomas nuo Dievo nusiukusios valdžios, kuri nėra teisinga. Ji korumpuota, represuojanti, nesugebanti apginti Islamo ir nesilaikanti Islamo principų.⁸⁵ Ją reikia nuversti, pakeisti islamiška valdžia, o paklusimas pro-Vakarietišškai valdžiai reikštų nusiukimą nuo dievo ir musulmoniškų vertybių išdavimą. Kita vertus, reikėjo paklusti savo valdžiai ir savo lyderiams. Teisingas kelias buvo dievo įstatymo įgyvendinimas ir džihadas buvo kiekvieno gero musulmono pareiga, kaip jau žiūrėjome anksčiau, bet nedalyvavimas džihade nebuvo taip smerkiamas kaip kitais laikotarpiais. Nedalyvavimas džihade nebuvo pateisinamas, tačiau tuo metu svarbiausia buvo kovoti su vietiniais režimais, o ne su kitais musulmonais.

Kokia yra įstatymų prigimtis ir funkcijos? Šariatas yra vienintelė įstatymų prigimtis. Pagal tuometinę džihado pasaulėžiūrą, įstatymus sukūrė dievas, jie yra tobuli, žmonių sukurti įstatymai yra neteisingi ir jokio kompromiso negali būti. Khomeini, pirmosios džihado bangos lyderis, rašė, jei kas nors sieks pakeisti įstatymus taip, kad jie nesutaptų su Šariatu, tas žmogus įvykdys inovacijos nuodėmę.⁸⁶ Šariato absoliuti viršenybė grindžiama tuo, kad juo vadovavosi pats Pranašas Mahometas ir jo pasekėjai.

Ar individai kuria nors prasme yra lygūs? Ir ar turėtų būti lygūs? Apie pareigą džihade: sprendžiant iš lyderio Khomeini pasisakymų, tuometinis požiūris į džihadą rėmėsi hanbali mokykla. Kiekvienas sveikas suaugęs vyras privalo dalyvauti. Bendresne prasme, tikintieji ir netikintieji nėra lygūs, musulmonai yra laikomi vieninteliai gyvenantys teisingą gyvenimą. Musulmonai, anot jo, yra dvasiškai lygūs prieš Allah'ą, tačiau skiriasi vyrų ir moterų lygybė. Vyrams skirta vadovauti ir dirbti civilinėje tarnyboje, o moters pagrindinės pareigos yra auginti vaikus ir mokyti juos Islamo vertybių.⁸⁷ Turint omenyje, kad tokie reguliavimai kyla iš Korano, galima spręsti, kad lygybės įgyvendinimas tarp vyrų ir moterų net nėra siekiamas, o lygybės tarp musulmonų ir ne musulmonų net negali būti.

⁸⁴ Ten pat.

⁸⁵ Marc Lynch, *The Arab Uprisings Explained – New Contentious Politics in the Middle East*. Columbia University Press, 2014, 206.

⁸⁶ Elmer Swenson, „Ayatollah Khomeini's Gems of Islamism.“ 2005. http://gemsofislamism.tripod.com/khomeini_works.html [žiūrėta 2016 05 15].

⁸⁷ Charles Antrain, *Political Change in the Third World*. New York: Routledge, 2011, 269.

Ar kokia nors individų grupė galėtų kontroliuoti ir nuspręsti kitų veiksmus? Jei taip, kokia forma? Ar galia turėtų būti ribota ar neribota? Iš pradžių Khomeini priėmė tradicinę šytų politinę teoriją, pagal kurią šalies valdžia turi vadovautis Šariato įstatymais ir šytų teisininkų komitetas išrinktų teisingą karalių. Vėliau jis aiškina, kad Islamas monarchiją ir sosto paveldėjimą laiko neteisingu ir negalimu valdymu. Vien tik svarbiausiojo Islamo teisininko (arab. *Faqih*, ang. *leading Islamic jurist*) valdymas padėtų išvengti inovacijų šariate ir užtikrintų teisingą Islamo įstatymo laikymąsi.⁸⁸

Kokia yra geriausia įmanoma visuomenės santvarka? Teokratinė valstybė, valdoma pagal Šariatą.⁸⁹ Khomeini siekė valstybės modelio, kuriame valdo *faqih* arba, tas, kuris pranoksta kitus žiniomis“. *Faqih* valdžia padarytų paklusimą Islamo įstatymams ir Dievui privalomą⁹⁰ ir jie apsaugotų nuo naujų, žmogaus sugalvotų, įstatymų kūrimo.

Antroji banga

Kokie bruožai apibūdintų gerą žmogų? Tikras musulmonas sunitas, dalyvaujantis džihade. Tikėjimas yra neatsiejama gyvenimo dalis. Lengviau apibūdinti, koks gyvenimo būdas yra netinkamas. Ypač akcentuojamas Vakarų nuodėmingumas, vartotojiškumas ir nuo Dievo nutolęs gyvenimo būdas.

Kodėl/ar reikia paklusti savo valdžiai? Ar nepaklusnumas pateisinamas? Vėlgi labai panašus traktavimas – šios bangos džihadistų Islamo interpretavimas yra vienintelis teisingas ir visi, kurie su tuo nesutinka ar atsisako paklusti yra netikintieji ir verti mirties.

Kokia yra įstatymų prigimtis ir funkcijos? Jokie žmogaus sukurti įstatymai nėra pripažįstami. Tobuli įstatymai jau yra sukurti Dievo, parašyti Korane ir Mahometo darbuose todėl jie turėtų būti pritaikyti viskam.⁹¹ Tokie įstatymų rinkiniai kaip visuotinė žmogaus teisių deklaracija yra beverčiai, nes kilo ne iš dievo.⁹²

Ar kokia nors individų grupė galėtų kontroliuoti ir nuspręsti kitų veiksmus? Jei taip, kokia forma? Ar galia turėtų būti ribota ar neribota? Antros bangos džihadizme Al-Qaedaje

⁸⁸ Khomeini, Ruhollah (1981). Algar, Hamid (vertė ir redagavo). *Islam and Revolution: Writing and declarations of Imam Khomeini*. Berkeley: Mizan Press.

⁸⁹ Gerges, *The Far Enemy. Why Jihad Went Global*, 43.

⁹⁰ Khomeini, Ruhollah (1981). Algar, Hamid (vertė ir redagavo). *Islam and Revolution: Writing and declarations of Imam Khomeini*. Berkeley: Mizan Press, 56.

⁹¹ People, „The Religious Beliefs of Al Qaeda.“2008. <http://people.opposingviews.com/religious-beliefs-al-qaeda-2576.html> [žiūrėta 2016 05 15].

⁹² Ten pat.

buvo aiški hierarchija. Grupei vadovaudavo *emir* (lyderis), kuris yra atsakingas už visus jos veiksmus ir pagal vidinius Al-Qaeda dokumentus, turi būti sąžiningas, sakantis tiesą, ne godus, protingas, kantrus, elgtis su žmonėmis vienodai, nebūti nusidėjėlis, tiesus ir ryžtingas.⁹³ Šio žmogaus kompetencija nebuvo galima abejoti, iš esmės jo valdžiai buvo besąlygiškai paklustama.

Kokia yra geriausia įmanoma visuomenės santvarka? Vyraujantis požiūris, jog vienintelis priimtinas valstybės modelis yra atitinkantis Islamo įstatymą, tačiau tuo būdu, kuris jiems, džihadistams, atrodo teisingas. Besiremdami *tawhid* apibūdinimu (vien tik dievas turi suverenitetą ir galioja tik jo įstatymai⁹⁴), Islamo ekstremistai aiškina, jog demokratija, liberalizmas, žmogaus teisės, asmeninė laisvė, tarptautinė teisė ir tarptautinės institucijos yra nelegalios, neteisėtos ir nuodėmingos.⁹⁵ Taip yra todėl, kad suteikus žmonėms laisvę patiems priimti tokius sprendimus, jie nusigręš nuo dievo sukurtos sistemos. Ideali santvarka buvo Kalifatas, kurio ilgainiui jie ir siekė.

Trečioji banga

Kokie bruožai apibūdintų gerą žmogų? Geras žmogus yra geras musulmonas. Būtina tilpti į siaurus ISIS deklaruojamus „gero musulmono“ rėmus, kitaip žmogus apkaltinamas nusigrėžimu nuo dievo (*apostasy*). Nėra išskirtinio skirtumo nuo pirmosios ir antrosios bangos.

Kodėl/ar reikia paklusti savo valdžiai? Ar nepaklusnumas pateisinamas? Vienareikšmiškai, paklusti privaloma, nepaklusimas laikomas nusigrėžimu nuo tikėjimo ir baudžiamas mirtimi. Tikri tikintieji privalo pagerbti savo kalifą Baghdadi, visiškai jam paklusti ir gyventi islamišką gyvenimą.⁹⁶ Paklusti reikia tam, kad būtų įgyvendinta ideali Islamo santvarka, būtų įgyvendinta dievo valia žemėje ir žmonija gyventų pagal Dievo įstatymą. Charles Lister, Vidurio Rytų Instituto tarybos narys, aiškina, kad dabartinio džihado pasaulėžiūra yra netgi apokaliptinė,⁹⁷ tad Islamo Valstybės valdžios autoritetu net nedrįstama abejoti.

Šiuolaikinis džihado terorizmas palaiko totalitarinę pasaulėžiūrą, kurioje nėra politinio pliuralizmo, jokios nuomonių įvairovės ar konkurencijos. Baghdadi draudžia žodžio laisvę, ar

⁹³ Daniel Byman, *Al Qaeda, the Islamic State, and the Global Jihadist Movement. What Everyone Needs to Know*. Oxford: Oxford University Press, 2015, 95.

⁹⁴ Habeck, 161.

⁹⁵ Ten pat.

⁹⁶ The Editors of Encyclopedia Britannica, „Caliph.“, 2016. <http://www.britannica.com/topic/caliph>

⁹⁷ Middle East Institute, „Recruiting for Jihad: The Allure of ISIS.“ 2016. Konferencijos įrašas: <http://www.mei.edu/events/recruiting-jihad-allure-isis> [žiūrėta 2016 05 15]. , <https://youtu.be/PyEd2ng-ox8> [žiūrėta 2016 05 15].

mintis apie kitokią Islamo interpretaciją. Kiekvienas musulmonas, nepriimantis ISIS ideologijos ar Islamo doktrinos yra *apostate* ir vertas mirties.⁹⁸ Tai griežčiausias nusigręžusiųjų nuo tikėjimo traktavimas visose trijose džihadizmo bangose, tokiu atveju matome, jog žmogus neturi jokios įtakos politinei sistemai. Jis privalo paklusti kalifui ir gyventi pagal jo nustatytus Islamo standartus.

Kokia yra įstatymų prigimtis ir funkcijos? Traktuojama, kad įstatymai kyla iš Šariato ir vienintelis Dievas yra įstatymų kūrėjas, tačiau ISIS praktika prieštarauja kai kuriems Korano teiginiams, pvz., negalima žudyti nekaltų žmonių. ISIS siekia, kad šariatas būtų aukščiau valstybių įstatymų ir Islamo įstatymą pritaiko teritorijose, kurias užima.⁹⁹

Ar individai kuria nors prasme yra lygūs? Ir ar turėtų būti lygūs? Jeigu kalbėtume apie vyrų ir moterų lygybę, moterims čia taikomos labai griežtos taisyklės, jos negali išeiti iš namų nelydimos vyro, privalo dėvėti hidžabus ir pan. Moterims negalima naudotis ginklais, tačiau propaganda skatina jas kitaip prisidėti prie džihado, pvz., suteikiant pirmąją pagalbą, gaminant maistą ar tiesiog gimdant vaikus tam, kad būtų geros „džihado žmonos“. ¹⁰⁰ Panašiai, kaip ir pirmosios bangos laikotarpiu, lygybės tarp vyrų ir moterų net nėra siekiama, o musulmonai ir kiti žmonės nepalyginami. Tik musulmonai, interpretuojantys Islamą pagal ISIS įsitikinimus, yra teisingi.

Ar kokia nors individų grupė galėtų kontroliuoti ir nuspręsti kitų veiksmus? Jei taip, kokia forma? Ar galia turėtų būti ribota ar neribota? Islamo Valstybė 2014 m. pasiskelbė kalifatu, o jos lyderis Abu Bakr al Baghdadi – kalifu. Kalifas, pagal Islamo tradiciją, yra visos musulmonų bendruomenės lyderis, Dievo pasiuntinio darbų tęsėjas.¹⁰¹ Pagal šį apibrėžimą, kalifo valdymas yra legitimus, teisingas, neginčijamas ir tobulas, kadangi jis tęsia pranašo Mahometo valdymo formą. Tokio valdovo galia negali būti kaip nors apribota, jo sprendimai visada privalo būti laikomi teisingais tol, kol atitinka Koraną.

Kokia yra geriausia įmanoma visuomenės santvarka? Dabartinės džihado lyderės organizacijos Islamo Valstybė ir Boko Haram palaiko ypač konservatyvias Salafistų Islamo tradicijas, kurios nurodo į XVIII a. Iki ISIS iškilimo, nė viena grupuotė per kelis šimtmečius

⁹⁸ Fawaz A. Gerges, „The World According to ISIS.“ 2016. <http://www.foreignpolicyjournal.com/2016/03/18/the-world-according-to-isis/> [žiūrėta 2016 05 15].

⁹⁹ Joel Davidge, „ISIS Explained: What Does Islamic State Want?“ 2015. <https://www.scenesofreason.com/isis-explained-what-does-islamic-state-want/> [žiūrėta 2016 05 15].

¹⁰⁰ Heather Saul, „ISIS Now Targeting Women With Guides on how to Be the „Ultimate Wives of Jihad“.“ 2014. <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-now-targeting-women-with-guides-on-how-to-be-the-ultimate-wives-of-jihad-9830562.html> [žiūrėta 2016 05 15].

¹⁰¹ <http://www.britannica.com/topic/caliph> [žiūrėta 2016 05 15].

nesilaikė tokios radikalios Islamo pakraipos, nuo XVIII a. Saudo Arabijos Vahabizmo.¹⁰² Nors ISIS yra laikoma salafizmo džihadu, jie išvystė naują šios ideologijos prasmę. Koranas yra interpretuojamas tiesiogiai ir labai rimtai; griežtai laikomasi Mahometo ir jo kompanionų pasisakymų ir veiksmų. Nepriimamas joks dalyvavimas politiniuose procesuose, kaip kad partijos (net ir Islamo partijos), tai laikoma netikėjimu ir nusigręžimu nuo Dievo.¹⁰³ Vienintelis galimas visuomenės gyvenimo būdas yra pagal Dievo įstatymą, gyvenantys demokratijose, besiderintys su demokratijos lyderiais laikomi priešais ir išdavikais.¹⁰⁴

Trumpai tariant, negalima Islamo negalima atskirti nuo džihado, tačiau negalima atskirti ir politikos siekiančio Islamo nuo džihadizmo ideologijos, tai iššakniję pačioje Islamo istorijoje.¹⁰⁵ Juk Mahometas buvo ne tik pranašas, bet tuo pat metu ir valstybės galva, ir kariuomenės vadas.¹⁰⁶

Apibendrinant, pastebima, kad visų trijų bangų laikotarpiu buvo remiamasi Islamo religija ir pagrindinėmis jo knygomis – Koranu ir Sunomis bei kiekviena karta tvirtino, kad jų Korano interpretavimas yra teisingas. Skirtumas tas, jog pirmojoje bangoje Khomeini džihado judėjimas buvo paremtas šyitų Islamu, o antrosios ir trečiosios – sunitų salafistų. Šiek tiek skiriasi ir valdžios vizija – Khomeini ir jo džihadistai norėjo įgyvendinti *faqih* valdžią, nes jis geriausiai gebėtų užtikrinti nenukrypimą nuo Šariato, antroji ir trečioji siekė sukurti Kalifatą, abi pasisakė už šariato viršenybę prieš kitus įstatymus. Skirtumas tarp jų – ISIS pasiskelbė Kalifatu ir turėjo konkrečią teritoriją, kurioje pritaikė Šariatą, o Al-Qaeda laikų džihadas stengdavosi išlikti pogrindyje.

Džihadas visais laikotarpiais reiškė neatšaukiamą ir absoliutų atsidavimą ir paklusnumą savo vadams. Kiekviena karta turėjo savo lyderius, kurie buvo pagrindiniai ideologijos formuotojai ir prieštaraavimams jiems reikštų ekskomunikavimą. Visais laikotarpiais džihadizmo judėjimai sekė Šariato įstatymus laikė juos vieninteliu ir tobulu įstatymų šaltiniu. Visos džihadizmo bangos sutaria, kad įstatymai, kilę ne iš Dievo, nėra teisėti ir teisingi.

¹⁰² Graeme Wood, „What ISIS Really Wants?“ 2015. <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2015/03/what-isis-really-wants/384980/> [žiūrėta 2016 05 15].

¹⁰³ Cole Bunzel, *From Paper State to Caliphate: The Ideology of the Islamic State*. 2015, 39. <http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2015/03/ideology-of-islamic-state-bunzel/the-ideology-of-the-islamic-state.pdf> [žiūrėta 2016 05 15].

¹⁰⁴ Ten pat.

¹⁰⁵ Sebastian Gorka, „The Rise of Political Islam and the Ideology of Jihad.“ Kalba transkribuota, Westminster Institute, 2012. <http://www.westminster-institute.org/articles/the-rise-of-political-islam-and-the-ideology-of-jihad-2/> [žiūrėta 2016 05 15].

¹⁰⁶ Ten pat.

Dėl paties valdymo - didžiausias skirtumas atsiranda šiais laikais – Abu Bakr al Baghdadi pasiskelbė kalifu – paties Pranašo Mahometo įpėdiniu ar paveldėtoju. Ankstesniais laikotarpiais taip toli dar nenueita – jie siekė įkurti Islamiškas valstybes, tačiau to nepadarė.

2. Socializacijos sistema

Pirmoji banga

Kokia nauda paskatina naujus narius prisijungti prie džihado? Pirmosios džihadizmo bangos aktyvistai prisijungė prie revoliucinio judėjimo, nes norėjo nuversti Vakarietiškus režimus, kurie buvo liberalūs, korumpuoti ir nutolę nuo musulmoniškų įstatymų. Be viso to, tuometinis šacho režimas paskatino Irano protestus dėl spaudos žemesniajai klasei.¹⁰⁷ Kaip minėjau anksčiau, sukilimai nebuvo iš karto džihadistiniai – įvairios grupės jungėsi į protestus prieš šacho režimą: studentai, intelektualai, pramonės buržuazija ir mažas pajamas gaunantys darbininkai, radikalios grupuotės išsiskyrė vėliau. Khomeini lydimi aktyvistai kovojo vardan teisingumo, tikėjosi skurdo panaikinimo ir imperialistų palaužimo.¹⁰⁸ Ne mažesnę vaidmenį turėjo ir solidarumas ir savęs identifikavimas tam tikroje grupėje. Gerges, remdamasis savo darytais interviu, sako, kad daug ką žavėjo mintis „bedievių“ valstybės vadovus pakeisti dieviška valdžia.¹⁰⁹

Kokią koreliaciją išsilavinimas turi su priklausymu džihadizmo ideologijai? Sunku pasakyti, kiek išsilavinimas susijęs su dalyvavimu džihadistiniame judėjime. Galime tik palyginti, raštingumo lygį šalyje, kuris prieš Irano revoliuciją buvo apie 43,3 proc., o šiuo metu yra 98 proc.¹¹⁰ Iš to galima spręsti, kad didžioji dalis džihadizme dalyvavusių nebuvo raštingi.

Ar nauji nariai prisijungia dėl gilaus tikėjimo? Nekyla abejonių, kad pirmosios džihadizmo bangos ekstremistai buvo giliai tikintys, tačiau tai nebuvo vienintelė priežastis, dėl kurios jie pasiryžo kovoti.

Antroji banga

Kokia nauda paskatina naujus narius prisijungti prie džihado? Gerges, atliko daugybę interviu su įvairiais laikotarpio džihadistais, jis randa, jog šiame laikotarpyje vienas iš motyvuojančių veiksnių buvo noras apginti musulmonų bendruomenę nuo Vakarų (arba Rusijos).¹¹¹ Tuometiniai

¹⁰⁷ Payman Jafari, „Rupture and Revolt in Iran.“ 2009. <http://isj.org.uk/rupture-and-revolt-in-iran/> [žiūrėta 2016 05 15].

¹⁰⁸ Ten pat.

¹⁰⁹ Gerges, *The Far Enemy. Why Jihad Went Global*, 45.

¹¹⁰ Index mundi, „Iran – Literacy rate.“ <http://www.indexmundi.com/facts/iran/literacy-rate> [žiūrėta 2016 05 15].

¹¹¹ Gerges, *The Far Enemy. Why Jihad Went Global*, 61.

priešai, aiškinama, žudė, plėšė ir visai kitai žemino musulmonus, vyrus moteris ir vaikus. Dar daugiau stojimą į džihadą paskatino viso to matymas savomis akimis savo aplinkoje.¹¹²

Dar vienas motyvas, skatinęs prisijungti prie džihado buvo keršto troškimas (atkeršyti Vakarams už išpuolius prieš musulmonus).¹¹³ Jei musulmonų karys nužudomas mūšio lauke, tuo metu, kai žudo nekaltus civilius ir karius, bet jis turėjo tyrus ketinimus, ekstremistai teigia, jis keliaus į rojų.

Jie tiki esą daugiau nei mažos grupelės, be tikslo žudančios tūkstančius vyrų, moterų ir vaikų. Vietoje to, jie mano, jog dalyvauja egzistencinėje gėrio ir blogio kovoje, kuri nulems pasaulio likimą ir galiausiai laimės gėris, ir tikri tikintieji.¹¹⁴ Be to, tikima, kad jie yra vieninteliai tikri tikintieji; musulmonai, nedalyvaujantys džihade laikomi nusidėjėliais, ar tironiškų lyderių aukomis. Kita nauda, kurią matė nauji nariai buvo pripažinimas ir tam tikro statuso užsitikrinimas grupėje. Būdami grupėje, kuri turi įtaką ir galią, kovotojai jausdavosi esą tautos didvyriai ir gerbiami savo bendruomenėje.¹¹⁵ Toliau, siekiama pritapimo ir savęs identifikavimo su kokia nors grupe. Galiausiai, mažesnė dalis ieškojo nuotykių, adrenalino ar jaudulio. Juos motyvuodavo Al-Qaeda vaizdiniai apie karių šlovę, todėl prie grupuočių prisijungdavo norėdami pateisinti savo smurto troškimo poreikį.¹¹⁶

Kokią koreliaciją išsilavinimas turi su priklausymu džihadizmo ideologijai? Nėra lengva apibūdinti eilinį antrosios džihadizmo bangos narį. Kai kurie nariai atvyko iš išsilavinusios ir pasiturinčios šeimos, o kiti buvo neišsilavinę ir neturtingi.¹¹⁷

Ar nauji nariai prisijungia dėl gilaus tikėjimo? Tikėjimo rolės taip pat nereikėtų nuvertinti. Tiesa, jog tuometiniai lyderiai mokėjo puikiai pasinaudoti jaunų žmonių patiklumu ir dievobaimingumu, tačiau reikia įvertinti tai, mintis apie kovą vardan Dievo ir pomirtinę kelionę į dangų jiems reiškė labai daug. Knygoje „Inside Al-Qaeda“ minimos aštuonios priežastys prisijungti prie džihado: (1) norint nuversti netikinčiųjų valdžią, (2) dėl darbo jėgos trūkumo, (3) dėl baimės, jog nekariaujantys džihade keliaus į pragarą, (4) atsiliepiant į Allah'o kvietimą dalyvauti šventajame kare, (5) sekant kitų dievobaimingų musulmonų pėdsakais, kurie kovoja džihade, (6)

¹¹²Ten pat.

¹¹³ Colonel John M. „Matt“ Venhaus, „Why Youth Join Al-Qaeda.“ 2010. <http://www.usip.org/sites/default/files/SR236Venhaus.pdf> [žiūrėta 2016 05 15].

¹¹⁴ Habeck, 160-162.

¹¹⁵ Venhaus, <http://www.usip.org/sites/default/files/SR236Venhaus.pdf> [žiūrėta 2016 05 15].

¹¹⁶ Ten pat.

¹¹⁷ Ten pat.

norint sukurti pagrindus Islamui, (7) apginti musulmonus nuo opresijos ir (8) siekiant kankinio gyvenimo.¹¹⁸

Galiausiai, džihado aktyvistai tampa teroristais ne todėl, kad yra Musulmonai., jie turi neadekvatų suvokimą apie savo religiją

Trečioji banga

Kokia nauda paskatina naujus narius prisijungti prie džihado? Prie šiuolaikinio džihado prisijungia vis daugiau naujų narių, nepaisant to, kad jis, kaip žiūrėjome anksčiau, yra griežtesnis ir radikalesnis nei bet kada. Aktyvistus vilioja utopinė Kalifato idėja, gyvenimas pagal Islamo pagrindus, tobuloje musulmoniškoje bendruomenėje. Kaip broliai ir didvyriai priimami jungtis musulmonai iš viso pasaulio.¹¹⁹ Žadamas Kalifatas, išplėsiantis teritorijas iki Mekos ir Medinos, Jemeno, Egipto, Libijos ir Alžyro.¹²⁰

Prisijungiama ir dėl žemiškos naudos. Kalbėdamas apie Turkiją, Sait Yayla, Terorizmo ir Radikalizacijos ekspertas Harano Universitete Turkijoje, teigia, kad neturtingas, neišsilavinęs, dažniausiai ir nusikalstama veikla užsiimantis jaunimas lengvai prisijungia prie šiuolaikinio džihado, nes užtenka juos aprūpinti: mokėti algą, paskirti žmoną ir duoti gyvenamą vietą.¹²¹ Dar viena socialinė mokslininkė Anne Speckhard prideda, kad prisijungimą prie radikalių organizacijų trečioje pasaulio šalyse skatina tai, kad ten yra didelis nedarbas, taigi - jauni neišsilavinę vyrai negali pragyventi, o be pajamų negali gauti žmonos. Žinodami, kad ISIS visa tai suteiks tuojau pat, yra svarus motyvas. Ahmet Sait Yayla, aiškina, kad moterys automatiškai tampa ISIS narėmis, jei jų vyrai prisijungia prie džihado. Kai kurie prisijungia prie organizacijos dėl grasinimų, smurto ir prievartos, - tik tuomet jie gauna maisto, pinigų ar pan.

Ahmet Sait Yayla, remdamasis savo paties darytais interviu su 100 džihadistų, teigia, kad tik 3 proc., prisijungę prie džihado vien dėl savo ideologinių pažiūrų, virš 70 proc., - dėl to, kad jų šeimos nariai arba giminės priklausė ISIS¹²², bet aktyvistai, labiausiai tikintys ideologija, yra

¹¹⁸ Rohan Gunaratna, *Inside Al Qaeda. Global Network of Terror*. New York: Columbia University Press, 2002, 88.

¹¹⁹ Bunzel, 41. <http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2015/03/ideology-of-islamic-state-bunzel/the-ideology-of-the-islamic-state.pdf> [žiūrėta 2016 05 15].

¹²⁰ Ten pat, 42.

¹²¹ Middle East Institute, „Recruiting for Jihad: The Allure of ISIS.“ 2016. Konferencijos įrašas: <http://www.mei.edu/events/recruiting-jihad-allure-isis>, <https://youtu.be/PyEd2ng-ox8> [žiūrėta 2016 05 15].

¹²² Ten pat.

patys atkakliausi ir ištikimiausi kovotojai, nes jie tiki ISIS deklaruojamais kovos motyvais ir priežastimis.¹²³

Kokią koreliaciją išsilavinimas turi su priklausymu džihadizmo ideologijai? Prie šiuolaikinio džihado prisijungia visiškai skirtingo socialinio sluoksnio žmonės. Nėra konkretaus apibūdinimo. Charles Lister konferencijoje „*Recruiting for Jihad: The Allure of ISIS*“ aiškina, kad rekrutuojami neturtingi, neišsilavinę, pasimetę, žodžiu, nieko neturintys žmonės, bet lygiai taip pat prie džihado prisijungia ir multimilijonieriai, išsilavinę žmonės, turintys daktaro laipsnius, turintys savo verslus. Prielaidą, kad prie džihado prisijungia tik neapsišvietę, neturtingi žmonės, ekspertas pavadino mitu.¹²⁴ Kita vertus, Sait Yayla, sako, jog rekrutai būtent iš Turkijos dažniausiai yra nusikalstamas jaunimas, kurie dažniausiai yra priklausomi nuo narkotikų ir yra neturtingi.¹²⁵

Ar nauji nariai prisijungia dėl gilaus tikėjimo? Stiprus tikėjimas egzistuoja, tačiau vien tik tai nenulemia prisijungimo prie džihadizmo judėjimo. Dažniausiai tai yra neteisingas ar iškreiptas savo religijos suvokimas, kuriuo prisidengiama.

Apibendrinant, motyvai paskatinę aktyvistus prisijungti prie džihado buvo daugiau nei didelis tikėjimas. Irano revoliucijos laikotarpiu kilusiame džihade galima pastebėti, kad didelį vaidmenį vaidino noras įvesti teokratinę santvarką, be to, tuo metu šalyje buvo didelis skaičius neturtingųjų, o pro-Vakarietiška valdžia žemesniąją klasę opresavo. Taigi, galima sakyti, kad be dvasinių motyvų, džihadistus vienijo įsitikinimas, kad visos neteisingumo šaltinis yra netinkama valdžia. Prie viso to prisidėjo vieningumo jausmas ir tinkamai pagrįstas religinis motyvas. Taigi, čia ideologija palaiko kovą, tačiau yra ir kitų priežasčių musulmonams sukilti.

Panašios priežastys paskatino džihadistus ir antrojoje-trečiojoje bangose. Vyravo neapykanta ir pasipiktinimas sekuliariais režimais bei įsitikinimas, kad gyvenimas pagal šariatą būtų idealus visomis prasmėmis. Visus laikotarpius vienija noras išgelbėti musulmonų bendruomenę nuo blogio – ne Islamiško gyvenimo būdo arba gyvenimo ne Islamiškose valstybėse.

Antrajame ir trečiajame laikotarpyje matoma nauda sau pasikeičia. Jeigu pirmame laikotarpyje džihadistai kovojo, kad nauja valdžia sukurtų geresnes gyvenimo sąlygas, tai antrajame ir trečiajame laikotarpyje nauda gaunama jau prisijungus prie džihado (mokami atlyginimai, duodami namai). Tai didele dalimi prisidėjo prie motyvacijos soti į džihadą gretas. Nepaisant to,

¹²³ Ten pat.

¹²⁴ Ten pat.

¹²⁵ Ten pat.

visais laikotarpiais vyrauja įsitikinimas, kad jų veiksmas, požiūriai ir nešama žinia yra teisinga, o įsitraukus į organizaciją šie įsitikinimai dar labiau sustiprėja.

Dar vienas dalykas, kurį verta paminėti yra priklausymas didelei grupei, kuri turi milžiniškas ambicijas. Noras save identifikuoti grupėje yra kiekvienu laikotarpiu, tačiau antrosios ir trečiosios bangos laikotarpiais motyvacija sustiprėja, matant didelę grupuotės įtaką ne tik regione, bet ir pasaulyje. Ypač šiuolaikinis džihadas privilioja naujus narius dėl savo kol kas sėkmingai vykdytų užkariavimų.

Remiantis mokslininkų giluminių interviu rezultatais, matome, kad ideologija buvo stiprus variklis savaime pirmosios bangos laikotarpiu. Antrosios – įsipina keršto motyvas. Prie ideologijos prisideda noras atkeršyti už kitų musulmonų žeminimą, prisideda pati džihado ideologija, kuri skatina neapykantą Vakarams, vadindama juos didžiausiu blogio šaltiniu. Galiausiai, šiuolaikinio džihado laikotarpyje yra labai reikšmingas prievartos elementas. Žmonėms, kuriems priklausymas ISIS yra gyvybės ir mirties klausimas, ne savo noru palaiko grupuotę. Ta pati situacija yra su daugybe moterų, su kuriomis elgiamasi kaip su vergais ir jos prievarta parduodamos džihado vyrams. Autoriai aiškina, kad antruoju ir trečiuoju laikotarpiu būdavo aktyvistų, kurie nuoširdžiai tikėjo ideologija ir jie laikomi pačiais naudingiausiais ir aršiausiais kariais.

Galiausiai, labai sunku išmatuoti, kokia dalis Islamo ekstremistų giliai tiki ideologija, kadangi dabar ypač svarbus prievartos ir baimės elementas.

3. *Priešai*

Pirmoji banga

Kas yra laikomi priešais ir kaip jie traktuojami? Beveik visi dokumentai, parašyti ar platinti džihadistų, aiškino destruktinę „artimojo“ priešo rolę ir siekį panaikinti Islamą iš viešojo gyvenimo. Jie taip pat skatino mobilizaciją ir kovą prieš *jahili* bendruomenę ar, kitaip tariant, prieš visuomenę, nepripažįstančią valdymo pagal Dievą, ir jiems tai rūpėjo labiau nei globalus džihadas.¹²⁶ Kovoti prieš tolimąjį priešą nebuvo nei pirmenybė nei tikslas daugumai džihadistų. Iki dešimto dešimtmečio vidurio džihado teorija ir praktika buvo sutelkta beveik tik į vietinius tikslus ir nuversti sekuliarią valdžią. Kova prieš musulmonus ar prieš Islamą, anot tuometinių lyderių, buvo nusikalstama.¹²⁷ Zawahiri memorandumuose rašoma, kad Qutb įtikinėjo jaunus aktyvistus, kad

¹²⁶ Gerges, *The Far Enemy. Why Jihad Went Global*, 43.

¹²⁷ Ten pat.

vidinis priešas yra kone pavojingesnis už išorinį, nes jis gali pasitarnauti kurstant paslėptą karą prieš Islamą ir musulmonus, vietiniai režimai, buvo sakę, yra tikrieji Islamo priešai.¹²⁸

Verta pažymėti, kad nepaisant to, kad pirmojo laikotarpio kovos apsiribojo vietiniais režimais, Amerikos kaip antagonistės vertinimas prasidėjo dar ankstyvose stadijose, tačiau skirtingos džihado bendruomenės neturėjo vieningo sprendimo kaip su šiuo priešu susidoroti.¹²⁹ Khomeini savo knygoje (*Islam and Revolution: Writing and Declarations of Imam Khomeini*) kaltino Vakarų netikinčiuosius dėl to, kad Islamo valstybė dar iki tol nebuvo pastatyta. Aiškina, kad Vakarai juodina Islamo tikinčiuosius, išnaudoja jų naudingąsias iškasenas, o pačius palieka gyventi skurdžiai; vilioja jaunuolius propaganda ir skleidžia neteisingą informaciją apie jų tikėjimą ir vertybes.¹³⁰

Kaip yra apibūdinami *apostate* ir koks požiūris į juos? Remiantis Gerges atliktais interviu su to laikmečio džihadistais, atsimetėliai nuo tikėjimo yra nacionalinių valstybių vadovai ir jų rėmėjai.¹³¹ Vyrausią kovą buvo sukoncentruota ties vietiniais taikniais, sukilėliai buvo įsitraukę į pilietinius karus, o retorika apie Vakarų politines sistemas ar žmones, negyvenančius pagal Islamą nebuvo vyraujanti. Kaip pats pirmosios bangos lyderis Khomeini aiškina, *apostate* yra tie, kurie išsižadėjo Islamo arba priėmė kitą tikėjimą.¹³² *Takfir* tokiems atsimetusiems nuo tikėjimo žmonėms, sprendžiant iš Khomeini retorikos, yra griežta, juos skatinama nužudyti, tačiau šiuo atveju sunku pasakyti ar tai yra ideologijos bruožas ar tiesiog Khomeini propaganda. Galima pasakyti tiek, nors požiūris buvo kritiškas, savų musulmonų žudymas nebuvo paplitęs pirmajame laikotarpyje.

Kokie kovos būdai yra priimtini? Strategija buvo organizuotos, pagrindinė veikusios grupuotės, kurios vykdavo sukilimus ir užimdavo strateginius objektus. Gerges apibūdina strategiją kaip ginkluota kovą prieš valstybės lyderius.¹³³

Antroji banga

¹²⁸ Ten pat.

¹²⁹ Ten pat, 48.

¹³⁰ Khomeini, 127, 139-40.

¹³¹ Gerges, *The Far Enemy. Why Jihad Went Global*, 45.

¹³² Crethiplethi, „The Legacy of Ayatollah Ruhollah Khomeini and Today's Global Islam.“ 2009. <http://www.crethiplethi.com/the-legacy-of-ayatollah-ruhollah-khomeini-and-todays-global-islam/islamic-countries/iran-islamic-countries/2009/> [žiūrėta 2016 05 15].

¹³³ Gerges, *The Far Enemy. Why Jihad Went Global*. 66.

Kas yra laikomi priešais ir kaip jie traktuojami? Po to, kai Sovietų Sąjunga buvo išvaryta iš regiono, Amerikos rolė irgi pasikeitė. Iranas vadino JAV „Didžiuoju Šėtonu“¹³⁴. Pvz., Al-Qaeda JAV laikė savo pagrindiniu priešu ir norėjo sunaikinti savo taikinius (JAV kariuomenę) Amerikoje.¹³⁵ 2004 m. „Foreign Broadcast Information Service“ išvertė dokumentą, pavadinimu „Mujahidin‘o [musulmonų kario] instrukcijos“, jis pasirašytas Abu-Hafs al-Masri būrių, kurie tiesiogiai susiję su Al-Qaeda. Dokumente buvo antivakarietiška propaganda: „Amerikiečiai, žydai ir kryžiuočiai Vakarai yra mūsų priešai ir kombatantai. Juos būtina nužudyti iškart sugavus<...>“. ¹³⁶ Nauja Globalaus džihado ideologija nubrėžė taip vadinamas „raudonąsias linijas“, kurios sukuria ribas, jas galima įvardinti kaip legitimias džihado formas. Antrosios bangos pagrindinis rūpestis buvo kova prieš tolimus priešus – tai JAV ir sąjungininkai Europoje.¹³⁷

Pats lyderis Osama bin Laden‘as tikėjo, kad kol Jungtinių Valstijų kariuomenė yra Saudo Arabijoje, tol musulmonų bendruomenė „gyvena nuodėmėje“. ¹³⁸ Tą patį jis sakydavo ir apie Afganistaną ir Pakistaną, siekdamas mobilizuoti kareivius

Kaip yra apibūdinami apostate ir koks požiūris į juos? Jų požiūriu, smurto skleidimas tarp pačių musulmonų buvo legitimus – visi musulmonai, pasiryžę priimti pasiūlymą ar bendradarbiauti su demokratijomis (pvz., šyitai) Irake, buvo laikomi priešais. Musulmonų ar ne musulmonų civilių nukirsdinimas paplito kaip priimtina bausmės forma Irake. Kai kurie šio laikotarpio džihadistai, kurie priklausė Abu Musab al-Zarqawi, buvo pasiryžę aukoti savo karius vardan priešų taikinių. Jie skelbė takfir ištisoms musulmonų grupėms, kurios padėdavo amerikiečiams Irake, kurie dalyvavo Irako rinkimuose, kurie remia Irako vyriausybę ir pan.¹³⁹ Al-Qaeda perėmė Karidžitų tradiciją apkaltinant kitą musulmoną netikinčiuoju (*arab. kufr*).¹⁴⁰

Al-Qaeda grupės viduje aktyvistai duodavo paklusnumo pažadą (*arab. bayat*) savo grupės lyderiui, kuris buvo lygus įsipareigojimui duotam Pranašui Mahometui. Kiekvienas, kuris sulaužydavo pažadą buvo laikomas įvykdęs nuodėmę ir paskelbiamas netikinčiuoju (*arab. kafir*).¹⁴¹

¹³⁴ Rapoport.

¹³⁵ Ten pat.

¹³⁶ Reuven Paz, „The Impact of the War in Iraq on the Global Jihad.“ 2016. <http://www.hudson.org/research/9869-the-impact-of-the-war-in-iraq-on-the-global-jihad> [žiūrėta 2016 05 15].

¹³⁷ Gerdes, <http://www.foreignpolicyjournal.com/2016/03/18/the-world-according-to-isis/> [žiūrėta 2016 05 15].

¹³⁸ Gunaratna, 85.

¹³⁹ Habeck, 167.

¹⁴⁰ People, „The Religious Beliefs of Al Qaeda.“2008. <http://people.opposingviews.com/religious-beliefs-al-qaeda-2576.html>

¹⁴¹ Tom Quiggin, „ Understanding al-Qaeda’s Ideology for Counter-Narrative Work.“ 2009. <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/67/html> [žiūrėta 2016 05 15].

Kokie kovos būdai yra priimtini? Džihadizmas šiame laikotarpyje įgyja radikalius bruožus. Kadangi Vakarai buvo laikomi blogio šaltiniu, buvo naudojamos smurtinės priemonės prieš civilius, moteris ir vaikus. Čia prasidėjo savižudžių sprogdinimai. Iš esmės buvo siekiama palaužti priešininką, įbauginti, terorizuoti, gąsdinti, grasinti ir pan.

Trečioji banga

Kas yra laikomi priešais ir kaip jie traktuojami? Šiuo atveju lengviau pasakyti, kas yra draugai, o ne kas yra priešai, nes šiuolaikinio džihadizmo galingiausios grupuotės ISIS lyderiai apie priešus pasisako labai griežtai. ISIS šventasis karas yra nukreiptas tiek prieš tolimus, tiek ir artimus priešus. Visų pirma demokratijos, sekuliarūs režimai. Šyitai net nelaikomi tikrais musulminais. Vykdomas genocidas prieš musulmonų mažumas Galiausiai, anot šiuolaikinio džihado lyderio Abu Bakr al Baghdadi ir jo sąjungininkų, jie kovoja prieš patį antikristą.

Kaip yra apibūdinami *apostate* ir koks požiūris į juos?

Požiūris į nusigrėžusius nuo dievo (*apostasy*) yra labai griežtas. Pagal naujausią džihado ideologiją, nėra jokio vidurio tarp gėrio ir blogio. Tik pasekėjai arba priešai.¹⁴² Kiekvienas, kuris remia jų vadinamuosius okupantus, bet kuria forma (pvz., drabužiais, maistu, medicinos pagalba) tampa potencialiu grupuotės priešu, „kurio kraują yra leidžiama pralieti“. ¹⁴³ Priešai yra visos valstybės, policija ir armijos kovojančios prieš Irako Islamiškąją Valstybę, net jeigu tai yra ir musulmoniškos valstybės.¹⁴⁴ ISIS įsivėlė į religinius ir etninius jazidų, kurdų ir šyitų valymus. Daugumos visuomenės supratimu tai beprasmis smurtas, tačiau ISIS laiko tai racionalių pasirinkimu, kuriuo siekiama terorizuoti ir įbauginti priešus.¹⁴⁵

Kokie kovos būdai yra priimtini? Dabartinis džihadizmas yra toks radikalus, kad priimtina yra kone viskas. Kadangi visi, kurie nėra su jais, yra verti mirti.

Pradžioje džihadistai apribojo savo atakas artimoje erdvėje ir vengė nusitaikyti į Vakarus. Gerges teigia, kad iki amžiaus pabaigos jie nebuvo išvystę tarptautinės paradigmos ar visuomenės tinklo, gebėsiančio vykdyti atakas užsienyje.¹⁴⁶ Tiesa, jog buvo mažesnių pavienių atakų prieš Vakarietiškus taikinius, kaip kad turistinės infrastruktūros ir užsieniečiai iš Egipto ir

¹⁴² Gerges. <http://www.foreignpolicyjournal.com/2016/03/18/the-world-according-to-isis/> [žiūrėta 2016 05 15].

¹⁴³ Bunzel, 39. <http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2015/03/ideology-of-islamic-state-bunzel/the-ideology-of-the-islamic-state.pdf> [žiūrėta 2016 05 15].

¹⁴⁴ Ten pat, 40.

¹⁴⁵ Gerges, 340. http://currenthistory.com/Gerges_Current_History.pdf [žiūrėta 2016 05 15].

¹⁴⁶ Gerges, *The Far Enemy. Why Jihad Went Global*, 51.

Alžyro džihadistų, tačiau ginčiai tarp to laikotarpio džihadistų demonstruoja apskritai kritišką jų požiūrį į tokio tipo atakas.¹⁴⁷

Apibendrinant šį kintamąjį reikia pasakyti, kad čia išryškėja pagrindiniai skirtumai tarp skirtingų bangų ideologijų. Pirmosios džihado bangos laikotarpiu buvo kovojama prieš artimąjį priešą ir siekiama vietinius režimus pakeisti musulmoniškaisiais, tuo metu tolimasis priešas ir tarptautinis džihadas nebuvo prioritetas. Kita vertus, galima rasti užuominų, kad minčių ir poreikių kovoti prieš Vakarus buvo, tačiau tuo tada džihadistinės organizacijos neturėjo tinkamų priemonių ir tinklų kovoti su didžiosiomis pasaulio jėgomis. Taip pat verta paminėti, kad *apostate* traktavimas taip pat susijęs su artimu priešu – nusigręžusiais nuo tikrojo tikėjimo buvo laikomi remiantys nacionalines vyriausybes.

Antroji banga šiuo požiūriu stipriai skiriasi, jie atvirkščiai – susikoncentravo į tolimąjį priešą ir savo pastangas nukreipė prieš vakarus ir Rusiją, kuri buvo užėmusi anksčiau musulmonams priklausiusias žemes. Požiūris į nūsikusius nuo tikėjimo buvo griežtesnis – visi, susiję su demokratiniiais režimais ar net padedantys jiems yra laikomi priešais. Kaip ten bebūtų, *apostate* traktavimas griežčiausias šiuolaikiniame džihade. Jis turi utopinę pasaulio viziją ir priklausymas Islamo Valstybei reiškia dalyvavimą apokaliptinėje kovoje su blogiu. Labai elementarus identitetas – juoda balta, yra tik gėris ir blogis, su mumis arba prieš mus. Traktuojama, kad teisingoji pusė yra ISIS, o visi kiti – priešai. Dėl tokio kategoriško vertinimo Islamo valstybę priskirčiau Karidžitų ideologijai. Šiuolaikinis džihadas skiriasi ir tuo, jog dėl tokio griežto draugų-priešų skirstymo kovoja tiek su artimu, tiek su tolimu priešininku.

Dar vienas skirtumas yra priimtini kovos būdai. Galima pastebėti, kad laikui bėgant jie radikalėjo. Irano revoliucijos metu grupuotės vykdavo svarbių asmenų nužudymus (pvz., prezidento Sadat'o nužudymas 1981 m. organizuotas Faraj), tačiau jau antrosios džihado bangos laikotarpiu buvo peržengtos visos žiaurumo ribos, tai puikiai atspindi Al-Qaeda organizuotas 9/11 išpuolis. Trečioji, šiuolaikinio džihadizmo banga ne tik kad nūsileidžia, bet gal net ir pranoksta prieš tai buvusiąją dėl civilių išpuoliu, savižudžių sprogdimų ir kai kurių grupių genocido.

4. Tikslai

Pirmoji banga

¹⁴⁷ Ten pat.

Kaip ir kokie yra deklaruojami pagrindiniai tikslai? Pirminis tikslas buvo sukurti Islamo politines santvarkas, sukurti Kalifatą, kuris būtų valdomas pagal Šariatą, o tam, anot džihadistų, reikėjo nuversti musulmonų lyderius, arba korumpuotus status quo sergėtojus.¹⁴⁸

Dešimtajame dešimtmetyje kita propagandinė brošiūra plačiai sklandė Džihado Grupėje ir Egipte – „neišvengiama konfrontacija“, joje buvo surašytos keturios svarbiausios užduotys: (1) nuversti bedievišką valdovą, kuris apleido religiją; (2) kovoti su bet kuria musulmonų bendruomene, kuri nusisuko nuo Islamo; (3) atstatyti Kalifatą ir į valdžią pastatyti kalifą; ir (4) išlaisvinti tėvynę, belaisvius ir skleisti religiją.¹⁴⁹ Pastebime, jog šiame sąraše esantys tikslai neturi nieko bendro nei su sionistais, nei su Vakarų šalimis, prioritetai yra vietiniame regione. Faraj rašo, jog džihado pirma ir svarbiausia paskirtis yra pakeisti bedievius valdovus Islamiška sistema. Visi kiti tikslai, yra laiko gaišimas, pagal jį.¹⁵⁰ Taigi, jų požiūris į valstybę buvo kaip į įrankį, kurį perėmus reikės reorganizuoti visuomenę ir politiką nukreipiant juos į religinius rėmus. Tad šiame laikotarpyje, džihadistai tokius dalykus kaip regiono ir užsienio politikos klausimai, atidedami į šalį, kol jiems pavyks užimti valstybę.¹⁵¹

Kokios priimtinos tikslo siekimo formos? Ar yra nepriimtinių formų? Nuversti šacho režimui reikalingas ginkluotas organizuotas sukilimas, revoliucija, musulmonų vienybė ir solidarumas džihade.

Kas ir kaip turi kovoti džihadą? Pagal šio laikotarpio ideologiją, kovoti buvo skatinami visi tikri musulmonai, tačiau nebuvo tokio griežto pasmerkimo neprisijungusiems. Khomeini ragino ir kitas revoliucijos grupes prisijungti prie jo Islamizmo grupės.

Antroji banga

Kaip ir kokie yra deklaruojami pagrindiniai tikslai? AQI pagrindiniai tikslai buvo: (1) išvartyti Jungtines Valstijas iš Vidurio Rytų regiono. Jų akimis, tai imperialistinė jėga, dominuojanti musulmonų pasaulyje.¹⁵² (2) Sunaikinti Izraelį. Izraelis traktuojamas kaip Vakarų kolonija, kuri su parama pavogė musulmonų žemes, siekiama visiškai sunaikinti žydų valstybę.¹⁵³ (3) Perorientuoti džihadistų judėjimą. Siekė musulmonų kovotojus atvesti į savo Salafistų džihado pasaulėžiūrą,

¹⁴⁸ Ten pat.

¹⁴⁹ Ten pat.

¹⁵⁰ Ten pat, 9.

¹⁵¹ Ten pat, 49.

¹⁵² Daniel Byman, *Al Qaeda, the Islamic State, and the Global Jihad Movement*. Oxford: Oxford University Press, 2015, 48.

¹⁵³ Ten pat.

teigė, kad džihadas yra pareiga kiekvienam musulmonui ir bendruomenė džihado kovotojus privalo visai paremti.¹⁵⁴ (4) Neleisti kitiems musulmoniškiems režimams kitaip interpretuoti šariatą.¹⁵⁵

Ilguoju laikotarpiu siekiama sukurti Islamišką valstybę – kalifatą, kuris ilgainiui atsiimtų visas savo istorines žemes ir taikyti savo Islamo interpretaciją.¹⁵⁶

Karas tarp Jungtinių Valstijų ir Islamo, anot antro periodo džihadistų, yra tarsi kova tarp gėrio ir blogio,¹⁵⁷ ir šiame kontekste matome, smurtas yra pateisinama ir reikalinga dalis jų gyvenime. Jie siekia sunaikinti visą sekuliarų pasaulį ir tai yra būtina siekiant sukurti Islamiškąją utopiją.¹⁵⁸ Islamas yra vienintelė gyvenimo forma žmonijai, todėl jie turi sukurti tobulą visuomenę.

„Arab mujaheden“ džihadistų grupuotė Kaukaze, vadovaujame Ibn al-Khattab turėjo kitokį požiūrį į priešus. Jiems pagrindinis priešas buvo Rusija, kuri užėmė musulmonų žemes dar būdama Sovietų Sąjunga.¹⁵⁹

Kokios priimtinos tikslo siekimo formos? Ar yra nepriimtinių formų? Khattab tvirtino, kad Centrinės Azijos žemės bus jo rankose, kai tik jam pavyks įvykdyti savo planus. Čečėnams apginti ir pasipriešinti didžiosioms galioms jam reikėjo masinio naikinimo ginklo ar bent „dirty bombs“. ¹⁶⁰ Al-Qaeda priimtinomis priemonėmis laikė daugiapakopę kampaniją, atakuojant priešą iš karto keliais frontais. Šio laikotarpio džihadas buvo ypač radikalus, tikslui pateisinti buvo galima imtis visų įmanomų priemonių kaip kad civilių žudymas, priešų įbauginimas ir pan. Naudojama propaganda teroras ir kt.

Kas ir kaip turi kovoti džihadą? Džihadas matomas kaip pareiga kiekvienam musulmonui. Tam nereikalingas leidimas niekieno leidimas, jeigu musulmonas jau yra pakankamai subrendęs.¹⁶¹ Galima panaudoti ginkluotąją džihadą kovojant su visais Islamo priešais, kaip kad netikintieji (bedieviai), politeistai ir visi juos palaikantieji. Savižudžių sprogdiniai yra sveikintini, manoma, kad tai yra vienas iš kelių tiesiai pas dievą.

Trečioji banga

¹⁵⁴ Ten pat.

¹⁵⁵ Ten pat.

¹⁵⁶ Ten pat.

¹⁵⁷ Habeck, 161.

¹⁵⁸ Ten pat, 167.

¹⁵⁹ Gerjes, *The Far Enemy. Why Jihad Went Global*, 58.

¹⁶⁰ Ten pat, 59.

¹⁶¹ Ten pat, 58.

Kaip ir kokie yra deklaruojami pagrindiniai tikslai? Svarbiausi tikslai yra kovoti prieš visus netikinčius arba Islamo priešus ir realizuoti Islamą visose gyvenimo srityse. Išlaisvinti Islamo žemes iš kitų kultūrų gniaužtų, ypač iš Vakarų, kurios laikomos didžiausiu blogio ir bedieviškumo bei žemos moralės židiniu. Siekiama užkariauti žemes nuo Vakarų Afrikos ir Centrinės Azijos, įskaitant ir dalį Europos.¹⁶² Lyderiai pasisako, kad jų tikslas yra nugalėti antikristą ir nutiesti kelią *Mahdi*¹⁶³ arba atpirkėjui, kuris, anot musulmoniškų tradicijų pranašysčių, turėtų sugrįžti. Ši mintis yra centrinė šiuolaikiniame džihadizme. Tikslas yra sukurti tikrą, tyrą Islamo valstybę ir ją išplėsti. Kova su artimiausiais priešais kaip kad Sirijos alavitai, šytų režimas Irake ir kiti priešai ISIS kontroliuojamoje teritorijoje (pvz., religinės mažumos ir neištikimi sunitai) yra vienas svarbiausių tikslų.¹⁶⁴

Kokios priimtinos tikslo siekimo formos? Ar yra nepriimtinių formų? Džihadą kovoti privaloma visiems, jo forma yra puolamoji, o ne gynybinė ir tam pateisinti, aktyvistai cituoja Korano tekstus.¹⁶⁵ Visam tam pasiekti yra reikalingas šventas karas, pateisinamos pačios žiauriausios priemonės.¹⁶⁶

Kas ir kaip turi kovoti džihadą? Panašiai, kaip ir antrajame laikotarpyje, teigiama, kad kovoti džihade turi visi tikri musulmonai. Nėra nepriimtinių priemonių, taikomos ir tokios bausmės kaip užmėtymas akmenimis, vieša egzekucija ir panašiai. Leidžiamas civilių, moterų ir vaikų žudymas. Viskas piešiama juodai arba baltai – arba kartu su ISIS arba prieš juos.

Palyginus trijų džihadizmo ideologijų tikslus, matome, kad visos jos siekė įkurti Kalifatą, įtvirtinti Šariatą ir sukurti tobulą musulmonų visuomenę. Pirmuoju atveju, džihadistai susikoncentravo ties artimiausio laikotarpio tikslais – nuversti nemusulmonišką valdžią, kalifato įkūrimas liko tolimo plano dalis. Antruoju laikotarpiu buvo užsibrėžti neįtikėtinai dideli tikslai. Palaužti tolimąjį priešą, sunaikinti Izraelį, priversti visus laikytis Islamo interpretavimo – tai rodo, kad pirmiausiai buvo siekiama „pakeisti pasaulį“, o tik po to sukurti Kalifatą. Atvirkščiai yra su dabartiniu džihadu. Pradžioje siekiama įkurti Kalifatą, išgryninti jį – t.y. įtvirtinti Šariatą ir užtikrinti, kad visi laikosi islamiškų įstatymų, o „pakeisti pasaulį“ – nugalėti sionistus ir Vakarus yra tolimesnis žingsnis.

¹⁶² Crethiplethi, „ISIS's Ideology and Vision, and their Implementation.“, 2014. <http://www.crethiplethi.com/isis-s-ideology-and-vision-and-their-implementation/islamic-countries/syria-islamic-countries/2015/> [žiūrėta 2016 05 15].

¹⁶³ Gerges. <http://www.foreignpolicyjournal.com/2016/03/18/the-world-according-to-isis/> [žiūrėta 2016 05 15].

¹⁶⁴ Byman.

¹⁶⁵ Gerges. <http://www.foreignpolicyjournal.com/2016/03/18/the-world-according-to-isis/> [žiūrėta 2016 05 15].

¹⁶⁶ Crethiplethi. <http://www.crethiplethi.com/isis-s-ideology-and-vision-and-their-implementation/islamic-countries/syria-islamic-countries/2015/> [žiūrėta 2016 05 15].

Dar vienas skirtumas, kurį verta paminėti yra tai, jog nei pirmosios, nei antrosios bangos užsibrėžtų tikslų pasiekti nepavyko. Priešingai, ISIS gali teigti, kad pasiekė vieną iš savo tikslų – įkūrė Kalifatą ir turi teritoriją, kurioje galioja jų tvarka, tačiau dėl šio teiginio būtų galima ginčytis, kadangi jų įkurta valstybė nėra pripažinta užsienio. Jie laikomi teroristine organizacija, okupavusia svetimas teritorijas.

Išvados

Tyrime buvo nagrinėjamos trys modernaus terorizmo kontekste kilę judėjimai – ekstremalus Islamizmas arba džihadizmas. Šie judėjimai išsirikiavę chronologiškai laiko periode ir tęsiasi apie vieną kartą (*ang. generation*). Pradžioje išsikėliau prielaidą, jog modernusis džihadizmas yra cikliškas ir atsinaujinantis. Tad pagrindinis mano darbo argumentas buvo, jog ideologija yra svarbus arba net daugiausiai reikšmės turintis kintamasis judėjimui susiformuoti. Tam išsiaiškinti buvo naudojama lyginamoji analizė.

Lyginama buvo per šią prizmę: vertybės, socializacijos sistema, priešai ir tikslai. Vertybių dimensija parodė, jog visais laikotarpiais vyravo noras būti naudingi savo visuomenei, būti „geru/tikru“ musulmonu. Egzistavo griežtas džihado pareigos akcentavimas, kuris su kiekviena džihadizmo banga tapdavo vis radikalesnis. Jei pradžioje buvo kritikuojamas, tai ISIS laikotarpiu yra netoleruojamas ir baudžiamas aukščiausiomis bausmėmis. Radikalesniame džihado laikotarpyje sunku rekrutų motyvus ir kiek jiems svarbi ideologija, nes atsiranda galingas baimės ir prievartos elementas. Taigi, ideologija paskatina džihadizmo judėjimą taikydama į musulmonų jautriausią vietą – jų tikėjimą, deklaruojant, jog nedalyvaujantieji nusikalsta prieš dievą. Toks ideologijos formavimas gali pritraukti giliai tikinčius žmones, kurie patys neužsiima Islamo studijavimu ir nagrinėjimu. Tad pasinaudojus tokių žmonių dievobaimingumu, galima sukurti vaizdinius apie teisingumą ir „tikrą“ musulmoną.

Socializacijos sistema parodė, kad nebūtinai radikalūs kovotojai yra neišsilavinę, neturtingi, nieko daugiau gyvenime neturintys žmonės. Antruoju ir trečiuoju laikotarpiu džihado ideologijomis seka ir išsilavinę, turtingi ir protingi žmonės. Vis dėlto verta paminėti, kad autoriai išskyrė, jog nemaža dalis naujų ISIS narių vartojo narkotikus ir buvo susiję su kriminaline veikla, yra neišsilavinę ir bedarbiai. Be to, antruoju ir trečiuoju laikotarpiu džihadistams pasiūlomas atlyginimas, būstas ir žmona, o tai jaunam, nieko neturinčiam musulmonui, yra viliojantis atlygis. Todėl ekstremistai vėlesnėse bangose mato daugiau naudos, nei tik dvasiniai motyvai. Šiame

kriterijuje ideologija tik maža dalimi paaiškina judėjimo aktyvumą. Čia reiktų išsiaiškinti, kokią reikšmę ir rolę judėjimui turi mažoji dalis, kuri į džihadizmą stoja vien dėl ideologinių sumetimų.

Įdomiausi ir ryškiausi skirtumai atrasti prieš traktavime. Pirmuoju džihadizmo laikotarpiu buvo susitelkta į kovą su artimu priešu, nebuvo tarptautinių ambicijų. Antruoju laikotarpiu priešingai – didžiausias priešininkas ir blogio šaltinis buvo tolimasis priešininkas. Šiuolaikinis džihadas kovoja tiek su tolimu, tiek su artimu priešininku. Galima teigti, kad džihado ideologijoje priešų ratas kiekvienu laikotarpiu plėtėsi ir trečiojoje bangoje priešai yra visi, kurie yra ne su ISIS. Sugriežtėjo i *apostate* arba nusigręžusiųjų nuo dievo traktavimas ir *takfir*. Šiuolaikinis džihadas pasižymi tuo, jog vykdo religinių mažumų genocidą ir patys musulmonai nuo džihado nukenčia labiau negu jų traktuojami tolimieji priešai.

Visų trijų laikotarpių tikslai formuojami panašiai – siekiama įkurti Islamo valstybę, Kalifatą ir Šariatą padaryti pagrindiniu, visuotiniu įstatymu. Be to, tikslas yra išlaisvinti musulmonus iš sekuliarių režimų gniaužtų. Tikslų klausimu labiausiai išsiskiria ISIS, kuri kai netgi laikoma apokaliptine organizacija, nes jos tikslai formuojami kaip gėrio ir blogio kova, kuri nulems pasaulio tvarką.

Ideologija negali paaiškinti visko. Ji yra vienas, tačiau jos transliavimas ir priemonės, kurios pastūmėja rekrutus prisijungti prie džihado yra jau kas kita. Ideologija negali paaiškinti kodėl radikalėjant džihado organizacijoms, jos įgauna vis daugiau galios, daugiau sąjungininkų ir tampa platesnės. Be to, kaip jau minėjau, trečiosios bangos metu, palyginus, nedidelė dalis aktyvistų stoja į organizaciją dėl gilų įsitikinimų, todėl čia galėtų būti atskiras tyrimas, išsiaiškinti kitus jų motyvus. Dar vienas tyrimo metu kilęs atradimas buvo skirtingų socialinių sluoksnių matoma nauda. Tolimesnis tyrimo klausimas galėtų būti – kas skatina turtinguosius ir išsilavinusiuosius stoti į žiaurią ir kruviną grupuotę? Toliau, ideologija nepagrindžia prievarta stojusių žmonių džihado, o jų labai daug.

Pats tyrimo modelis leidžia išanalizuoti ideologijos pasikeitimą, jos vaidmenį ir deklaruojamus teiginius. Tačiau sudėtingiau yra susieti juos su atsinaujinimu. Tyrimą būtų galima pagerinti, turint prieigą prie originalių džihadistų interviu, kuriuose jie aiškina savo motyvus. Dar viena kliūtis, kuri trukdė teisingai įvertinti ideologijos pasikeitimus yra propaganda. Sunku, kartais beveik neįmanoma atskirti, kur yra ideologija, o kur tiesiog lyderių pasisakymuose vyraujanti propaganda, tyčia sutirštinanti spalvas.

Tiek teorija, tiek praktika rodo, kad ideologijos vaidmuo yra labai svarbus. Džihadizmo atveju ideologinė retorika pasitelkiama mobilizuojant džihado kovotojus. Ideologija sugeba visiškai nepažįstamus skirtingus žmones kovoti kartu. Džihadizmo atveju ideologija iškreipia Islamą ir įtikina žmones imtis pačių radikaliausių veiksmų. Nagrinėjama ideologija verčia žmones atsisakyti savo nuomonės ar net išdrįsti manyti kitaip, todėl prisijungę prie tokios radikalios ideologijos neišvengiamai tampa mirtiniais įrankiais. Džihado ideologija labai stipri ir nelanksti, todėl suburia tik stipriai religingus, iškreiptą požiūrį į Islamą turinčius žmones, o kitų prisijungimui aiškinti reikia kitų kintamųjų, kaip kad propaganda ar prievartos elementas.

Galiausiai, šis darbas reikalingas formuoti suvokimą apie šiuolaikines globalias pasaulio grėsmes ir įvertinti, kaip keičiasi radikalių organizacijų įsitikinimai ir tikslai. Toks tyrimo dizainas leidžia pažvelgti į teroristinių organizacijų vidų ir įvertinti jų veiksmų pagrindą ir kokie sumetimai skatina prisijungti prie džihado.

Summary

This thesis examines three ideologies of modern jihadism in the Middle East and North Africa. The analysis is based upon assumption that the jihadism caused three waves in the last century: the first one started with Iranian revolution in 1979, jihadis fought local secular regimes; second, far enemy orientated jihad with organizations like Al-Qaeda and; contemporary jihad that started after Arab Spring. The second assumption is that jihad is periodic and lasts about one generation. Finally, that a new wave is stronger than the last one.

After 9/11 the world's most powerful countries started investing billions to national security, prevention of terrorism and armament development. The armies of democratic countries were sent to the region after terror attacks, unfortunately jihad renewed and gained new forms of violence. With each wave jihadism becomes more extreme and violent, but more and more people join it. In this article I argue that the most significant element in forming the jihad movements was ideology.

The aim of this thesis is to identify the major differences between jihad ideologies and to reveal the value that ideology has upon renewal. In order to achieve this thesis is built up to:

1. Define jihadism as an ideology;
2. Review an impact of ideology in social movements;
3. Prepare variables for a comparative analysis of ideologies;
4. Compare three jihad ideologies. Detect major elements that have changed;
5. Find out how ideology can explain a renewal of jihad ideology and what it cannot explain.

Conclusions propose the differences in four ideological dimensions: values, socialization system (what encourages new member to join jihad), enemy naming and declared Jihad targets. Most of the declared things show similarities e.g., values and aim of creating an Islamic state and Caliphate. The most significant notable paradox is that jihad becomes more radical and at the same time it afflicts more Muslims than far enemies, but nevertheless it expands and achieves more power in the global arena.

This thesis demonstrates the importance of ideology in social movements. In Jihad case ideology is being used to mobilize pious Muslims to fight together in a struggle against the

entire world. Jihad ideology is extraordinary because most of the political and social movements are politically motivated, jihadism, on the contrary, seeks religion-related targets.

Finally, ideology cannot explain everything but it has a crucial role in social movements and this paperwork reveals its role in modern jihadism.

Literatūros sąrašas

1. Alpha History, „Nazi Ideology.“ 2014. <http://alphahistory.com/nazigermany/nazi-ideology/>
2. al-Qayrawani, Ibn Abi Zayd, *The Decline of Eastern Christianity Under Islam*. (Angliškas leidimas), Cranston, NJ, 1996.
3. Antrain, Charles, *Political Change in the Third World*. New York: Routledge, 2011.
4. BIO, „Ayman al Zawahiri Biogaphy.“ 2016. <http://www.biography.com/people/ayman-al-zawahiri-241182>
5. Byman, Daniel, *Al Qaeda, the Islamic State, and the Global Jihadist Movement. What Everyone Needs to Know*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
6. Blackburn, Simon, *The Oxford Dictionary of Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 1994.
7. Brackman, Jarret M., *Global Jihadism – Theory and Practice*. JAV: Routledge, 2009.
8. Bunzel, Cole, *From Paper State to Caliphate: The Ideology of the Islamic State*. 2015. <http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2015/03/ideology-of-islamic-state-bunzel/the-ideology-of-the-islamic-state.pdf>
9. Calvert, John, *Sayyid Qutb and the Origins of Radical Islamism*. New York: Columbia University Press, 2010.
10. Celso, Anthony N., „Jihadist Organizational Failure and Regeneration: the Transcendental Role of Takfiri Violence.“ 2014. <https://www.psa.ac.uk/sites/default/files/conference/papers/2014/PSU%20presentation.pdf>
11. Cohen, Shalom, Yvette Shumacher, *Looking behind the “Arab Spring”*. Israel Journal of Foreign Affairs, 6:3. 2012.
12. Crethiplethi, „ISIS’s Ideology and Vision, and their Implementation.“, 2014. <http://www.crethiplethi.com/isis-ideology-and-vision-and-their-implementation/islamic-countries/syria-islamic-countries/2015/>
13. Crethiplethi, „The Legacy of Ayatollah Ruhollah Khomeini and Today’s Global Islam.“ 2009. <http://www.crethiplethi.com/the-legacy-of-ayatollah-ruhollah-khomeini-and-todays-global-islam/islamic-countries/iran-islamic-countries/2009/>
14. Dahi,Omi, *Understanding the Political Economy of the Arab Revolts*. Middle East, 2011.
15. Davidge, Joel, „ISIS Explained: What Does Islamic State Want?“ 2015. <https://www.scenesofreason.com/isis-explained-what-does-islamic-state-want/>
16. Dijk, Teun A., *Ideology. A Multidisciplinary Approach*. London: SAGE Publications Ltd, 1998.
17. Dinesh, International Politics, „Ideology: Meaning, Types and Role.“ 2015. <http://www.yourarticlelibrary.com/international-politics/ideology-meaning-types-and-role/48488/>
18. Eagleton, Terry, *Ideology – an Introduction*. Verso, London, New York, 1991.
19. Freedon, Michael, *Ideologies and Political Theories – A Conceptual Approach*. Oxford university press, 1996.
20. Gerges, Fawaz A, „The World According to ISIS.“ 2016. <http://www.foreignpolicyjournal.com/2016/03/18/the-world-according-to-isis/>
21. Gerges, Fawaz A, *The Far Enemy. Why Jihad Went Global*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
22. Gerges, Fawaz A., „ISIS and the Third Wave of Jihadism.“ 2014. http://currenthistory.com/Gerges_Current_History.pdf
23. Gorka, Sebastian, transkribuota kalba, „The Rise of Political Islam and the Ideology of Jihad.“Westminster, 2012. <http://www.westminster-institute.org/articles/the-rise-of-political-islam-and-the-ideology-of-jihad-2/>
24. Gunaratna,Rohan, „Inside Al Qaeda. Global Network of Terror“. Columbia University Press. New York, 2002.
25. Habeck, Mary R., *Knowing the Enemy - Jihadist Ideology and the War on Terror*. Yale University Press, 2006.
26. Heywood, Andrew, *Political Ideologies. An Introduction*. 5th edition. Palgrave Macmillan, 2012.
27. Hess, James, „The Evolution of Modern Terrorism.“ 2015. <http://inpublicsafety.com/2015/07/the-evolution-of-modern-terrorism/>
28. Index mundi, „Iran – Literacy rate.“ <http://www.indexmundi.com/facts/iran/literacy-rate>
29. Institute for Economic and Peace, „Global Terrorism Index.“ 2015. <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2015/11/Global-Terrorism-Index-2015.pdf>
30. Jafari, Peyman, „Rapture and Revolt in Iran.“, 2009. <http://isj.org.uk/rupture-and-revolt-in-iran/>
31. Khomeini, Ayatullah Ruhullah al-Musawi, *The Greatest Jihad: Combat With the Self*. 1994. <http://islamicmobility.com/pdf/The%20Greatest%20Jihad%20Combat%20Self.pdf>
32. Lewis, Bernard, „Islamic Revolution.“ 1988. <http://www.nybooks.com/articles/1988/01/21/islamic-revolution/>
33. Lynch, Marc, *The Arab Uprisings Explained – New Contentious Politics in the Middle East*. Columbia University Press, 2014.
34. Maududi, Abul A‘la, *Jihad in Islam*. The Holy Koran Publishing House, Beirut, 1980.

35. McCants, William, „Who is Islamic State Leader Abu Bakr al Baghdadi?“ 2016.
<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-35694311>
36. McLellan, David, *Ideology*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1995.
37. People, „The Religious Beliefs of Al Qaeda.“ 2008. <http://people.opposingviews.com/religious-beliefs-al-qaeda-2576.html>
38. Rapoport, David C., *The Four Waves of Modern Terrorism*. 2004.
<http://international.ucla.edu/media/files/Rapoport-Four-Waves-of-Modern-Terrorism.pdf>
39. Reuven Paz, „The Impact of the War in Iraq on the Global Jihad.“ 2016.
<http://www.hudson.org/research/9869-the-impact-of-the-war-in-iraq-on-the-global-jihad>
40. Rizvi, Saiyid Athar Abbas , „Muslim Revivalist Movements in Northern India in the Sixteenth Centuries.“
http://islamic supremacism.com/Islamic_Supremacism/A_Classic_Jurist_From_Each_of_the_5_Schools_files/Ahmad%20Sirhindi.pdf
41. Ryan, Michael W. S., „The Salafist Challenge to al Qaeda’s Jihad.“ 2010. <https://www.ctc.usma.edu/posts/the-strengths-and-weaknesses-of-jihadist-ideology>
42. Sargent, Lyman Tower, *Contemporary Political Ideologies: A Comparative Analysis*. Fourteen Edition, Wadsworth Cengage Learning, 2009.
43. Saul, Heather, „ISIS Now Targeting Women With Guides on how to Be the „Ultimate Wives of Jihad“.“ 2014.
<http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-now-targeting-women-with-guides-on-how-to-be-the-ultimate-wives-of-jihad-9830562.html>
44. Stein, Ewan, „Modalities of Jihadism in the Middle East and North Africa: Ideological Historical Roots.“ 2015. http://www.iemed.org/observatori/arees-danalisi/arxiu-adjunts/anuari/med.2015/IEMed%20Yearbook%202015_JihadismMENA_EwanStein.pdf
45. Sumrat, Hussain, „How does ISIS fund its reign of terror?“ 2015. <http://europe.newsweek.com/how-does-isis-fund-its-reign-terror-282607?rm=eu>
46. Swenson, Elmer, „Ayatollah Khomeini’s Gems of Islamism.“ 2005.
http://gemsofislamism.tripod.com/khomeini_works.html
47. The Editors of Encyclopedia Britannica, „Caliph.“, 2016. <http://www.britannica.com/topic/caliph>
48. Tom Quiggin, „Understanding al-Qaeda’s Ideology for Counter-Narrative Work.“ 2009.
<http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/67/html>
49. Turner, John A., *Religious Ideology and the roots of the Global Jihad*. Palgrave MacMillan, 2014.
50. Venhaus, Colonel John M. „Matt“, „Why Youth Join Al-Qaeda.“ 2010.
<http://www.usip.org/sites/default/files/SR236Venhaus.pdf>
51. Whittaker, David J., *The Terrorism Reader*. Routledge, New York, 2012.
52. Wood, Graeme, „What ISIS Really Wants.“ 2016.
<http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2015/03/what-isis-really-wants/384980/>